

Rechtskundig Weekblad

Vereniging zonder winstgevend doel

Verschijnt elke zondag

Abonnementsprijs : 600 fr. per jaar

Postchekrekening nr. 3185.22

Beheer en Redactie : Professor Mr. Ridder René VICTOR, Justitiestraat 21, Antwerpen

De taak van de Jurist in de futuribele maatschappij

Feestrede uitgesproken door Dr. Mr. J. MERTENS DE WILMARS,
rechter in het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen
op het XXIIIe Congres der Juristenvereniging te Leuven

Deze feestrede zou ik, Mijnheer de Voorzitter, geachte vergadering, willen beginnen met het verstandigste van hetgeen ik te vertellen heb; dit is, het bestuur van de Vlaamse Juristenvereniging en de gangmakers van dit congres, zowel met hun opzet als met het welslagen daarvan hartelijk geluk te wensen.

De brede waaier van de gekozen onderwerpen, hun gerichtheid naar de toekomst, de waarde van preadviezen en debatten, tonen eens te meer dat voorgoed tot het verleden is gaan behoren de tijd waar men zich op Vlaamse rechtskundige tijdschriften eerder uit vlaamsgezindheid dan uit wetenschappelijke noodzaak abonneerde.

Onze deelneming aan de rechtsvinding en de rechtmatige invloed van een eigen benadering groeien gestadig zowel in eigen land als — ietwat trager, maar toch merkbaar — buiten onze grenzen.

Het is voor mij, op de « communautaire » uitkijkpost waar ik thans bedrijvig ben, een reden tot grote voldoening dit geregeld te mogen ervaren.

Nochtans geschiedt dit alles aan de hand van een steeds ontoereikend instrumentarium waarvan mag gezegd worden dat diegenen die er aan timmeren nog altijd pionierswerk verrichten. Indien het in een feestrede toegelaten is huishoudelijke onderwerpen te betrekken, spreek ik de wens uit dat uw vereniging de belangrijkste juridische uitgeverijbedrijven op een ronde tafel uitnodigt met het oog op een optimale bundeling van krachten en taakverdeling en dat als eerste vrucht daarvan wij kortelings over een behoorlijke nederlandstalige uitgave van de wetboeken beschikken.

Deze korte inventaris — in zon- en schaduwstijl — komt hier niet te pas omdat zulks zou behoren tot de *liturgie* van het Vlaams verenigingsleven, maar omdat een proces-verbaal van de stand van zaken, anno 1968, de verwachting wettigt dat wij dank zij de gevoerde ontvoeringsstrijd, net op tijd klaar komen om ons deel ver-

antwoordelijkheid te dragen en ons deel invloed op te eisen, in de *grondige*, bijna *totale*, hernieuwing van de traditionele rechtssystemen welke zich aandient als de *levensopdracht* van de generatie juristen die nu in onze universiteiten wordt gevormd. Bezinning over die taak is, met uw goedvinden, het onderwerp van deze rede.

Alle waarneembare tekenen wijzen er op dat het rechtssysteem dat wij thans beoefenen, in de tijd van een generatie, een even grondige *mutatie* zal ondergaan als dit thans het geval is met de exacte wetenschappen. Ik verkies bewust het woord « mutatie van het recht » eerder dan ontwikkeling of verandering omdat hier sprake is, niet van kwantitatieve of kwalitatieve verschillen met het thans bestaande maar van een echte gedaantewisseling.

Omvang en betekenis van de wetenschappelijke omwenteling vormen een onderwerp dat erg « in » is en zij werden zo menigmaal, hetzij in idyllische, hetzij in Cassandra-stijl bezongen, dat men de indruk heeft, dat de tijd der waarzeggers is teruggekomen.

Ik voel weinig aantrekking voor dit beroep, maar als wij ons een ietwat juiste voorstelling willen maken van de toekomst van het recht als beschavingsfactor, moeten wij wel pogen die wezenlijke kenmerken van de voortschrijdende evolutie te onderkennen die bruikbaarheid en inhoud van de rechtsregel gaan beïnvloeden.

Primordiaal is de — nu banaal geworden — wetenschap (maar, helaas, lang niet banaal geworden besef), dat het een wereld zal zijn met 6 of 7 miljard mensen en dat — zo de middeleeuwse gesel van de hongersnood intussen niet werd overwonnen — wij, in het Weten, ofwel reeds weggevaagd zullen zijn geweest, ofwel een bange en belegerde vesting — een groter Rhodesië — zullen vormen.

Maar laten wij hopen dat tegen die tijd de problemen van de voeding en van het « levensminimum » in de ontwikkelingsgebieden bevredigend opgelost zijn, dan zal

het Westen — samen met Rusland, Japan en de V.S.A. — intussen een wetenschappelijke revolutie hebben doorgeemaakt die het *modus vivendi* van onze kinderen en zeker van onze kleinkinderen volkomen zal bepalen.

De westerse samenleving, die eeuwenlang eerst rondom een religieuze, nadien rondom een politieke as — de soevereine staat als beschavingsspil — wentelde, schijnt zich meer en meer te zullen organiseren rondom een kern, gegroeid uit de combinatie van productie en wetenschap. Het optimum van deze combinatie heeft de neiging om het beeld te worden van hetgeen het gemenebest moet zijn.

Grondige verschuivingen van economische machtsverhoudingen zullen daarvan het gevolg zijn. Zoals de feodalen van de landeigendom in de 19^e eeuw de plaats moesten ruimen voor de feodalen van de industrie, zo zijn deze bezig de plaats te ruimen voor de feodalen van het patent en de know-how. Op het ogenblik dat ik U toespreek, wachten op het Bundes Patentamt te München 300.000 patentaanvragen op registratie en vele patenten zijn technisch zó ingewikkeld, dat men geen specialisten vindt om de registratie te controleren. Wij zijn goed op weg dat geheel onze economie verstrikt zit in een netwerk van patenten en licenties, dat vele gelijkenis met de middeleeuwse verhouding tussen leenheer-leenman vertoont.

Maar deze mutatie zal niet uitsluitend de economie veranderen, zij is door de algemeenheid van haar gevolgen gekenmerkt. Geen enkele zijde van het individuele, sociale en religieuze leven schijnt er aan te kunnen ontsnappen; verstedelijking van de bevolking, groeiende heterogeniteit van de samenleving — nu reeds huwen 6 % van de Belgen met vreemdelingen —, verminderde last en verminderde betekenis, niet alleen van de handarbeid, maar ook van geheel de lagere strook van de geestesarbeid, vrijetijdsbesteding, geboorteregeling en noem maar op, zijn enkele van de nu reeds merkbare gevolgen waarbij zich nog veel andere zullen komen voegen die wij nauwelijks kunnen onderkennen.

Bovendien gaan wij meer en meer in een kunstmatige wereld leven.

Deze trek illustreerde, op economisch gebied, Albert Coppé onlangs met de uitspraak van een Italiaans zakenman die hem had gezegd: « Wij zijn bezig in Italië de modernste staalnijverheid van Europa op te bouwen omdat wij, goddank, noch kolen noch ijzererts bezitten. » Wellicht behoort het kunstmatige tot het wezen zelf van de mens, maar in de laatste jaren werden stappen gezet die een gedaantewisseling betekenen. Hoofdzakelijk op twee gebieden: de rol die ordinateurs en cybernetica in het economisch leven gaan spelen en vervolgens de omstandigheid dat biochemie, dieptepsychologie en genetica de bronnen zelf van het leven, de motoren van het geestelijke, en de diepste roerselen van de menselijke identiteit in hun bereik hebben en thans bij machte zijn om, meer dan ooit in het verleden, de mens te conditioneren.

Algemeenheid, kunstmatigheid en, derde kenmerk, bestendigheid. Wij ervaren de verandering niet als de overgang van de ene naar een andere superieur geachte toestand maar als een bestendig en wezenlijk bestanddeel van een nieuwe beschaving. Dit gevoel van bestendig op weg zijn, doordrenkt geheel onze cultuur. Zelfs voor de gelovige heeft God opgehouden een statisch begrip te zijn.

Maar dit gevoel van in een spiraal opgenomen te worden is — en ook dat kenmerkt onze tijd — van elk messianisme ontdaan. Nergens vindt men het denkbeeld

verkondigd, dat deze beweging ons automatisch naar een aards paradijs moet voeren.

Daarom vind ik de uitspraak van Albert Camus: « Il faut imaginer Sisyphe heureux » misschien de meest met betekenis geladen woorden die in deze eeuw werden uitgesproken.

Dat een zo geladen ontwikkeling spanningen verwekt, zal wel niemand verwonderen en daarvan getuigen de studentenrebellies over de ganse wereld. Het is alsof de universitaire jeugd de rol overneemt die het proletariaat in de laatste 150 jaren heeft vervuld. Men tast naar de diepe roerselen van deze opstandigheid. Is het geborgen angst voor een nucleaire Götterdämmerung? Ik ben eerder geneigd daarin de beslisheid te onderkennen om een veel verder dan in het verleden gevorderde socialisatie van de maatschappelijke structuren te doen samengaan met een veel verder dan in het verleden gevorderde ontplooiing van de persoon (of individuele vrijheid). De afwijzing dus van de keuze tussen het ene of het andere; keuze die vroegere generaties voor onontwijkbaar hielden.

Ik heb het gevoelen dat die jeugd — en in zoverre spreekt zij ook in onze naam — naar het juiste antwoord zoekt op de vraag die besloten ligt in de uitspraak van Wiener, de grondlegger van de cybernetica: « Wij hebben de wereld zodanig veranderd, dat wij nu gedwongen zijn om onszelf te veranderen, willen wij die wereld de baas blijven ».

Welke zijn nu in die veranderde omgeving waarin een veranderde mens zal moeten leven, de bruikbaarheid van het recht en de opdrachten van de jurist?

Voorop stel ik de plicht om ons volkomen de weerslag van hetgeen gebeurt, op vorm en inhoud van het recht te realiseren. Om te beginnen op het staatkundig plan: de nationale staat, vrucht van l'histoire-bataille, staat onder zware drukking. Hij zal evenmin verdwijnen als de gemeenten na de middeleeuwen, maar zal opgenomen worden in een nieuw evenwicht, tussen de supranationaal georganiseerde continenten, en de sub nationaal georganiseerde economische en culturele groeperingen.

Wij zelf in ons land ervaren die kant van de mutatie bijzonder scherp — en hebben daarvoor reeds de pasmunt van drie doodgeboren grondwetsherzieningen betaald. De antinomieën die zg. unitaristen en zg. federalisten verdeeld houden zijn, naar alle waarschijnlijkheid, slechts zolang onverzoenbaar als men in termen van de 19^e eeuwse staatkunde denkt, t.t.z. zolang men langs beide kanten gelooft of vreest dat een zg. federaliserend proces gelegen is in het oprichten van iets dat zoveel mogelijk op een nationale staat in miniatuur lijkt.

De stichters van de Europese gemeenschappen hadden met een soortgelijk dilemma — confederale of federale structuur — af te rekenen en zij hebben het weten te doorbreken. Waarom zouden wij daarin niet slagen?

Ook de vormen waarin wij de politieke democratie beleven zijn door de technologische vooruitgang getand, niets kan langer onwaar maken dat een gelukte persconferentie en een geslaagde tv-uitzending voor een regering van groter belang zijn geworden dan een geslaagd parlementair debat.

Maar ik zou vandaag vooral aandacht willen vragen voor de toekomst van wat wij noemen het civiele recht.

De hoopvolle, maar ook langs bepaalde kanten, huiveringwekkende vooruitzichten die biochemie en genetica veropenbaren, de verlenging van de leeftijdsduur, de geboorteregeling, maar ook de maatschappelijke zekerheid

en de vermaatschappelijking van de geneeskunde, dwingen ons tot een grondige en bestendige bezinning over de drie bodemvragen van het personenrecht: de voortplanting, de verhoudingen tussen generaties en de betekenis van het gezin als beschavingsmilieu. Terzelfdertijd als het personenrecht gebieden afstaat aan het sociaal recht, zien wij een gedeelte van het strafrecht, nl. alles wat op de persoonlijke bestraffing betrekking heeft, geleidelijk van de marmoreaanse sfeer van het publiekrecht naar het personenrecht verschuiven.

Hetzelfde geldt voor het goederen- en het obligatoire recht. Men wijst ons er gedurig op dat modern recht in hoofdzaak economisch recht is. Dit is waar, maar het is een van die bestendige waarheden die ook voor de Code Napoléon volkomen paste. Ik ken weinige zo typisch economisch en bovendien zo vernuftige structuren als het vruchtgebruik; het is een toonbeeld van articulatie van productiefactoren, maar het is een toonbeeld dat past in een agrarische samenleving. Hetzelfde kan, met enkele nuances, gezegd worden van de erfdiensbaarheden, van het nalatenschapsrecht, van het huwelijksvermogensrecht, van de eigendomsregeling, en zelfs, als wij het aandurven een heiligschennende hand naar de Ark des Verbonds: de Overeenkomst en de Vrije Wilsautonomie, uit te steken, merken wij dadelijk hoezeer de centrale betekenis van het contract als instrument van besluitvorming en als motor van het economisch verkeer achterhaald is en hoe het zoeken naar de wil van partijen in een groeiend aantal gevallen een vraag is waarop geen antwoord meer komt.

Die kloof tussen de juridische regeling en de groeiende technische wetmatigheid van onze omgeving, doet de centrale vraag rijzen of het recht nog een bruikbare cultuurwaarde in een toekomstige maatschappij zal vormen. Het is geen evidentie dat geen vorm van samenleving zonder recht denkbaar is. In een zg. wetenschappelijk stadium van ontwikkeling kan de conditionering van de mens zó gevorderd zijn, dat voorafbepaalde fysische en mentale structuren voor een belangrijk deel rechtsvinding overbodig maken. En het is de bijna onweerstaanbare bekoring van de ingenieur om daartoe te komen.

Hoe meer conditionering, hoe minder recht; hoe minder conditionering, hoe meer recht. De *Brave New World* heeft ons het beeld getekend van een volkomen geordende maar tevens volkomen rechtloze samenleving. Maar wij willen van geen *Brave New World* weten en het is de tweede, maar voornaamste opdracht van de moderne jurist dat hij de drager weze, en waar nodig, de drager wordt, van het denkbeeld dat de mens heer en meester over de stof blijft; dat hij geschiedenis maakt en niet omgekeerd en dat hij zich voor het vervullen van die rol bekwaamt.

Dit soort meesterschap drukt zich hoofdzakelijk uit in een ethiek. Wie ethische regel zegt, zegt meteen vrijheid, virtualiteiten, keuze, mogelijkheden van vergissing, verantwoordelijkheid; in één woord: het tegenovergestelde van conditionering. Dat is hetgeen ik bedoel door een «futuribele» maatschappij. De vooruitgang van de wetenschap mag niet leiden naar een gepredetermineerde toekomst maar tot een vermenigvuldiging van de virtualiteiten van iedere mens, tot een uitbreiding en niet tot een beperking van de keuzen die hem geboden zijn. Niet de wetenschap als zodanig zal daarvoor instaan, zij is op dat stuk ambivalent; het zal grotendeels de opdracht zijn van de jurist. In een wetenschappelijke maatschappij zal de omgeving zo dwingend zijn geworden, dat het wezen van het recht, meer dan ooit zal moeten zijn, dat het meer bevrijdt dan dat het dwingt.

Indien de jurist zijn nu seculaire rol van verdediger

van de rechten van de persoon, van organisator van verantwoordelijkheden, van arbiter van conflicten trouw blijft, zal hij deze opdracht van synthese tussen mens en techniek aankunnen.

Voor de vervulling van die opdracht zal hij, zonder schroom, integendeel dankbaar beroep maken op de gegevens van de exacte en de sociale wetenschap, op de confidenties van de ordinateurs, op de prospectieve en de cybernetica, maar dit rijk materiaal zal hij als voorwerp van het recht behandelen en niet als de uitdrukking van een van buiten uit opgelegde regel aanvaarden.

Dit alles moge ons er van overtuigen dat taak en betekenis van het recht en van de jurist — verre dat zij geleidelijk kunnen inkrimpen — verder zullen moeten reiken, maar ook zwaarder te dragen zullen zijn dan dit het geval is met het huidige geslacht. In een toekomstige samenleving waarin bovendien de aanspraken op autonomie van de religieuze moraal zich matigen, zal de jurist een grotere verantwoordelijkheid ten deel vallen.

Op de vervulling van die taak moet hij zich voorbereiden en zich daarvoor bekwamen. En dit is zijn derde opdracht.

Het is, bij de meeste van ons, een vastgeankerde overtuiging dat het recht hoofdzakelijk vormgeving is van een andere — separate — werkelijkheid of, zoals Renaat Van Elslande het verleden jaar op het derde lustrum van A.P.R. uitdrukte: «... de meestal laattijdige registratie van een reeds door de meerderheidsgroep aanvaarde en verwerkte beschouwing».

Ik heb dat ook geloofd en vermoedelijk vroeger ook geschreven. Ik geloof het niet meer. De omvang, de grondigheid, de aard van de aan gang zijnde mutaties, de volkomen nieuwe sociologische voorwaarden onder dewelke zij plaatsvinden, laten niet meer toe dat de jurist zijn verantwoordelijkheid beperkt tot de vormgeving, t.t.z. de normering van hetgeen reeds is geschied — dit hoop ik zoëven te hebben aangetoond. Bovendien dwingen de omstandigheden hem op de werkelijkheid vooruit te lopen.

Dat dit vooruitlopen als creatieve ingreep van de jurist doenbaar is, werd in de laatste jaren aangetoond door het tot stand komen van de Europese Gemeenschappen. Deze gemeenschappen kunnen onmogelijk, noch in hun opzet, noch in hun structuren, gelden als normering van hetgeen reeds levendig was in het gemoed van de Europeanen en in hun voorstelling van hetgeen behoorde levendig te zijn. Zij waren anticipaties en zijn de stimulans geworden van een werkelijkheid die door het recht volkomen in de toekomst was geprojecteerd.

Deze anticipatiefunctie en de daarbij horende stimulerende invloed van het recht zal aan de toekomstige jurist veel zwaardere eisen stellen dan dit thans het geval is. Hij zal om te beginnen langere universitaire studie doorlopen. Bovendien zullen nieuwe instellingen, nieuwe rechtsbronnen, nieuwe juridische instrumenten geschapen moeten worden.

Het recht van een technologische samenleving zal weinig plaats laten voor codificaties; het zal hoofdzakelijk bestaan in de verkondiging van weinige, algemene, sterk teleologisch gerichte regelen, aangevuld door talrijke soepele, maar controleerbare en gecontroleerde uitvoeringsprocedures. Een stedenbouwkundig plan van aanleg, en hetgeen men in het Europees recht de «richtlijn» noemt, zijn voorbeelden van nieuwe normeringstechnieken die zich in de toekomst zullen vermenigvuldigen. De Italiaanse professor Sergio Cotta⁽¹⁾ vergelijkt dit toekomstig rechtssysteem met een Japans binnenhuis waarvan

de schikking op elk ogenblik functioneel kan worden gewijzigd dank zij verplaatsbare wanden. Het zal wellicht, in vergelijking met wat men dan het « klassieke » recht zal noemen, een indruk laten van onvoltooidheid en imperfectie, van niet afgerond te zijn. In zijn militaire geschiedenis van Groot-Brittannië verhaalt Churchill dat het tot de 7-jarige oorlog duurde — dat is tot 1760 — vooraleer de geweren verder droegen dan de pijlen van de Engelse boogschutters uit de veertiende eeuw. Het voorbijgestreefde wapen had — in zijn genre — een volmaaktheid bereikt dat het nieuwe wapen, eerst na eeuwen, op zijn beurt bereikte. Zo ook zal het zijn met het rechtssysteem dat op het huidige zal volgen, maar het zal het instrument moeten zijn van een nieuwe synthese tussen mens en techniek.

Ik heb dit onderwerp gekozen omdat ik bij vele vrienden-juristen, en van de beste, een soort pessimisme ondervond en een twijfel aanvoelde t.o.v. de betekenis van de jurist in de wereld van morgen. Ik hoop ertoe te hebben bijgedragen deze twijfel weg te nemen, hij is door niets verantwoord. De synthese tussen mens en techniek, t.t.z. tussen mens en omgeving, is de eeuwige, nooit voltooide taak van de jurist. Geen gemakkelijke taak. Maar wat is gemakkelijk in het miraculeuze avontuur van de menselijke staat?

(1) Sergio Cotta: Le rôle du juriste dans la société en transformation — in Analyse et Prévision avril 1947 — p. 281 en volg.

XXIIIste RECHTSCONGRES VAN DE VLAAMSE JURISTENVERENIGING

Beknopte verslagen over de werkzaamheden der secties

Sectie I. — DE OMBUDSMAN.

Onder het Voorzitterschap van Professor L.P. Suetens, en op grond van preadviezen van Professor A. Vranckx en van de heer H. Van Impe, onderzocht de sectie de wenselijkheid van een Belgisch Ombudsman of Commissaris van het Parlement, die door zijn toezicht op de werking van de overheidsorganen, buiten de normale procedures om, een doelmatige bescherming van de individuele rechten en belangen zou kunnen waarborgen.

In een bondige inleiding situeerde de heer Van Impe de plaats van de Ombudsman in een modern staatsbestel.

Door de bestendige aangroei van de sfeer van het overheidsingrijpen worden de mogelijke conflicten tussen het bestuur en de burger steeds talrijker. Deze conflicten spelen zich trouwens niet uitsluitend af op het vlak van de strikte legaliteit. In deze konfrontatie wil de burger niet alleen zijn constitutionele vrijheden gehandhaafd zien, maar gaat hij van het bestuur nu ook positieve prestaties eisen. Hierbij dient ook in rekening gebracht dat de overheid, in haar cultuur- en welvaartsbedeling, ruime discretionaire bevoegdheden behield. In verschillende landen werd de nood aanvoeld om het vertrouwen van het publiek in de wijze waarop het bestuur zijn taak uitoefent, langs nieuwe vormen veilig te stellen, temeer daar door de solidariteit tussen de parlementaire meerderheid met haar regering het Parlement de individuele rechten en vrijheden van de bevolking niet doeltreffend meer kan verzekeren.

Bij dit streven naar een efficiënte rechtsbescherming ging in recente jaren de aandacht naar de Zweedse instelling van de Ombudsman. Reeds in 1908 werd door de Zweedse Grondwet een commissaris van de Riksdag ingesteld om « toezicht uit te oefenen op de eerbiediging van wetten en besluiten ».

Deze opdracht houdt in dat de Ombudsman controle uitoefent op de werking van de centrale administratieve diensten (waaronder de Staatskerk), de rechtbanken en, voor een deel ook, van de lokale besturen,

De sectie onderzocht voorafgaandelijk of de *bestaande* instellingen en rechtsmiddelen of een uitbreiding en aanpassing ervan dit zelfde objectief niet konden verwezenlijken. Gedacht werd aan de Kommissie voor petities in het Parlement, het parlementair onderzoeksrecht, het optreden van de Voorzitter van de Rechtbank in kort geding, de bevoegdheden van de Raad van State en van de staande magistratuur. De voorkeur ging echter uit naar een vernieuwende figuur die *naast* de bestaande organen zou kunnen optreden.

De voorstanders van de Ombudsman beklemtoonden dat de bestaande bescherming vaak ontoereikend is. Professor A. Vranckx citeerde diverse gevallen die de instelling van een Ombudsman konden verantwoorden. Verschillende leden van de sectie sloten zich bij hem aan met eigen voorbeelden. De ervaring in Scandinavische landen heeft aangetoond dat de Ombudsman in zulke gevallen gunstige resultaten kan bereiken.

Tegenstanders vreesden nochtans dat de instelling van een Ombudsman het bestuur in zijn taak zou belemmeren en zijn controle de inertie zou in de hand werken. Het gekende Belgische civisme zou een vloed van klachten kunnen uitlokken waaruit slechts een nieuw en log bestuursapparaat zou te voorschijn treden. Hiertegen werd ingebracht dat het toezicht van de Ombudsman juist een preventieve invloed zal uitoefenen op de werking van het bestuur; anderzijds leert de ervaring o.m. van de Vaste Kommissie voor Taaltoezicht dat het gevaar van ontelbare en overvloedige klachten niet mag overschat worden. De sectie was dan ook vrijwel eensgezind van oordeel dat, in navolging van andere landen, ook voor België zich de noodzaak opdringt om de vervreemding tussen burger en bestuurder tegen te gaan, informatie en voorlichting toegankelijk te stellen, machtsmisbruik of vermeend machtsmisbruik uit te schakelen en de wezenlijk democratische, controlerende taak van de volksvertegenwoordiging te verfijnen door de figuur van de Ombudsman. Door zijn aanbevelingen bij de overheidsorganen zal de Ombudsman rechtsherstel en een behoorlijk bestuur stimuleren. Hij zal

het Parlement, waarvan hij de vertrouwensman is, inlichtingen verstrekken nopens leemten in wetten en reglementen.

Een zelfde eensgezindheid kon evenwel niet bereikt worden waar het ging om de *bevoegdheidsregeling* en de konkrete *inrichting* van het ambt.

Dit kan geen verwondering wekken. Bij het introduceren van de Zweedse instelling in andere landen (Finland, Noorwegen, Denemarken, Nieuw-Zeeland, Groot-Brittannië e.a.), noteert men ook daar talrijke varianten. Bevoegdheden die hier beslissend of repressief konden zijn werden elders slechts adviserend opgevat. De bevoegdheid van de Ombudsman t.o.v. ministers, rechtbanken, lokale en gedecentraliseerde besturen wisselt van land tot land. Bepalend hiervoor waren ongetwijfeld historische, sociale en economische factoren en de eigen grondwettelijke inrichting van het betrokken land.

Bij de bespreking van de bevoegdheid gebruikte de sectie als uitgangspunt art. 3 van het Wetsvoorstel van Professor Vranckx, dat, vervallen na de recente Kamerontbinding, eerlang met enkele korrekties opnieuw zal worden ingediend. Dit artikel bepaalt: « De Commissaris van het Parlement onderzoekt gevallen waarin door de wijze, waarop de overheidstaak is vervuld, het vertrouwen in de overheid kan worden geschaad. De onderzoekingen van de Commissaris van het Parlement strekken zich niet uit tot de taakvervulling van de met rechtspraak belaste personen en colleges en van de leden van het Rekenhof ».

Algemeen was de Sectie van oordeel dat de Ombudsman met ruime bevoegdheden moet bekleed worden. Naast controle op de centrale administratie moeten ook de provincie- en gemeentebesturen onder zijn bevoegdheid ressorteren en, in het algemeen, de administratieve overheden in de zin van het art. 9 van de Wet van 23 december 1946 houdende instelling van een Raad van State.

De sectie meende dat de bevoegdheid van de Ombudsman diende uitgebreid tot de ministers en tot het ministerieel beleid. Nochtans werd opgemerkt dat zekere politieke regeringsdaden, een beperkt gebied, konden uitgesloten worden.

In verband met de bevoegdheid tegenover de rechterlijke macht werd voorgesteld dat de bevoegdheid tevens zou omvatten het Parket, maar ook het optreden ter zitting en de deontologische plichten van de leden van de rechterlijke macht. Omgekeerd werd bepleit de eigenlijke rechtsprekende functie van de Rechtbanken soeverein te laten.

Er werd ook voorgesteld de Ombudsman een toezicht toe te vertrouwen op de privéinstellingen die Rijkstoelagen ontvangen, zoals bv. vrije scholen, universitaire centra, ziekenhuizen. De sectie oordeelde echter dat het moeilijk zou zijn om hier de grens te trekken en dat zulke verruiming van de bevoegdheid beter na enkele jaren ervaring kon overwogen worden.

Welke zijn de *aktiemiddelen* waarover de Ombudsman zal beschikken en welke gevolgen kunnen aan zijn ingrijpen verbonden zijn?

De ervaring in Zweden toont aan dat het prestige van het ambt, de integriteit van zijn persoon, de schriftelijke aanmerkingen en het jaarlijks verslag van de Ombudsman, mede door de ruime publiciteit daaraan gegeven in de pers, doelmatig werken. Slechts zelden maakt de Zweedse Ombudsman gebruik van zijn recht om vervolgingen in te spannen.

Het was de algemene opvatting dat inderdaad de be-

langrijkste waarde van de instelling ligt in haar preventieve en opvoedende uitstraling.

Wanneer de Ombudsman tot de bevinding komt dat een bepaalde aangelegenheid tot de bevoegdheid van de strafrechter behoort, geeft hij daarvan, met zijn advies, kennis aan de bevoegde Prokureur des Konings.

Komt hij tot de bevinding dat een bepaalde aangelegenheid aanleiding geeft tot een tuchtstraf, dan kan hij daarvan de disciplinaire overheid kennis geven.

Telkens de Ombudsman besluit dat het optreden (of nalaten) van de overheid niet strookt met de eisen van een behoorlijk bestuur, formuleert hij een schriftelijk gemotiveerde aanbeveling aan de betrokken overheid.

Maar is deze adviserende bevoegdheid steeds toereikend? Dient de Ombudsman niet in sommige gevallen te kunnen beschikken over het recht om zélf de publieke vordering uit te oefenen of rechtstreeks disciplinair in te grijpen? Omtrent deze vraag waren de opvattingen in de sectie uiteenlopend. Sommige leden meenden dat een ruime bevoegdheid van de Ombudsman op dit stuk het bestuur zou paralyseren en er van afbrengen om zélf het initiatief te nemen. Anderen drukten echter de hoop uit dat de Ombudsman, als geweten van de Natie, het bestuur niet zou verlammen, maar eerder aktiveren. Er werd ook betoogd dat het advies, mede door de openbaarheid daaraan gegeven, een sterke dwang zal inhouden voor het bestuur, al speelt deze dwang wellicht minder sterk wanneer het advies gaat naar een kollegiaal ingerichte overheid.

Eventueel kan een termijn worden vastgesteld binnen dewelke de aan het advies gegeven gevolgen kenbaar moeten worden gemaakt. Indien nodig kan men ook nog later de bevoegdheid van de Ombudsman in de zin van een beslissingsbevoegdheid verruimen. Professor Suetens kon ten slotte de verschillende standpunten samenvatten door voor te stellen de Ombudsman voorlopig slechts een adviserende bevoegdheid toe te kennen, ook omdat een beslissingsbevoegdheid de soepelheid van zijn optreden zou kunnen schaden.

De sectie was eensgezind van oordeel dat de instelling van de Ombudsman, vooral om psychologische redenen, een uitgesproken *persoonlijk* karakter diende te dragen.

Omtrent de klachtvormen werd voorgesteld deze aan geen formaliteiten te binden, om de instelling voor iedereen open en toegankelijk te stellen.

Belangrijk is ook dat de Ombudsman in zijn jaarlijks verslag voorstellen kan formuleren omtrent aanvullingen of aanpassingen van de wet. Sommige sprekers wensten in dit opzicht verder te gaan door de Ombudsman een zelfstandig wetgevend initiatief toe te kennen.

Meerdere vragen bleven voorlopig zonder antwoord. De sectie vond niet de gelegenheid zich uit te spreken omtrent diverse nevenaspecten verbonden aan het instellen van een Ombudsman zoals zijn benoeming, afzetting, bezoldiging, onverenigbaarheden, inspectiereizen e.a.

Nog andere incidenties die de creatie van een Ombudsman t.a.v. de klassieke burgerlijke en administratieve jurisdicties zal teweegbrengen, werden niet verder uitgediept. Ook over de vraag of de titel « Ombudsman » dan wel « Commissaris van het Parlement » de voorkeur verdient, werd geen uitspraak gedaan.

Paul HERTEN
Aspirant N.F.W.O.

Sektie II. — JEUGDBESCHERMING.

De sectie van de jeugdbescherming stond onder de leiding van professor Delva, die met veel vaardigheid de opwerpingen van de vergadering in goede banen leidde. Meester G. Baert, advocaat bij het Hof van Beroep te Gent, de Heer F. Van Heule, ondervoorzitter van de Rechtbank te Dendermonde en meester E. Van Hove, voorzitter van de Federatie der Notarissen waren de predviseurs die met overgave hun standpunten verdedigden. Een overgave die blijkbaar in verband staat met de belangrijkheid van het onderwerp.

Talrijke vragen werden gesteld die in samenwerking met de toehoorders werden opgelost.

Bij toepassing van artikel 160 bis van het B.W. kan ook de rechtbank op vordering van de procureur des konings een kind de toestemming geven in het huwelijk te treden. Maar wat gebeurt er met het sluiten van het huwelijkskontraat? Is daar een nieuwe toestemming van de jeugdrechtbank voor nodig of impliceert de toestemming om een huwelijk aan te gaan tevens de bevoegdheid voor de minderjarige een huwelijkskontraat op te maken. Voor deze laatste opvatting werd geopteerd. De vergadering meende dat de rechter alleen moest antwoorden op wat hem gevraagd wordt namelijk te beslissen of de weigering van de ouders voor het huwelijk al dan niet ongegrond is. Het huwelijkskontraat zelf moet aan de notaris overgelaten worden. Zoniet gaat de rechter zijn macht te buiten. Wenselijk zou toch zijn moest de wetgever dit alles verduidelijken. Hij zou namelijk artikel 1398 van het B.W. kunnen aanvullen met de vermelding of de jeugdrechtbank al dan niet een toestemmende persoon is.

Wanneer vroeger tijdens het huwelijk het gezag over de kinderen alleen door de vader werd uitgeoefend dan is dit nu door de wet van 8 april 1965 veranderd. Het gewijzigd artikel 373 zegt dat gedurende het huwelijk het gezag door de ouders gezamenlijk wordt uitgeoefend. Zijn zij het niet eens dan is de wil van de vader doorslaggevend. Maar de moeder heeft het recht zich tot de rechtbank te wenden. De vergadering meende dat een totaal gezamenlijk bestuur het beste is. In dit geval moeten beide ouders kunnen aangesproken worden. De doorslaggevende wil van de vader mag wel bestaan, maar dan alleen om praktische redenen, namelijk om aan derden rechtszekerheid te verstrekken. Wanneer nu echter de moeder zich tot de rechtbank wendt om de vernietiging van een kontraat te bekomen dat door de vader alleen werd gesloten dan heeft zij maar een heel betrekkelijk recht in die zin dat alleen maar gevolg zal worden gegeven aan haar verzoek wanneer het kontraat schadelijk blijkt voor het kind. Veel beter zou zijn een werkelijk gezamenlijk beheer als principe te nemen. Dan kan de wil van de vader nog altijd doorslaggevend zijn op voorwaarde dat de moeder door de wet een bepaalde termijn wordt toegewezen om verzet aan te tekenen. Nochtans moet de vader dan over dezelfde middelen van verhaal kunnen beschikken als de moeder wanneer zij alleen optreedt.

Twee vragen werden gesteld in verband met de echtscheiding. Wordt het beheer over de goederen van de minderjarige kinderen na de echtscheiding door de vader en de moeder behouden of wordt dit alleen toegerekend aan deze die het kind toevertrouwd heeft gekregen. Wanneer men aanneemt zoals bij de vorige oplossingen is gebeurd dat het beheer over de goederen en de persoon niet kan gescheiden worden dan heeft logischerwijze diegene aan wie het kind werd toevertrouwd het beheer over diens goederen. Wanneer de ouders bij onderlinge toestemming scheiden dan gaat de eigendom van de

helft van de goederen van rechtswege over op hun kinderen. Ze blijven nochtans en dit volgens artikel 305 van het B.W. het genot behouden over de helft van die goederen tot aan de meerderjarigheid. Dit artikel is zeker niet in contradictie met artikel 386 van het B.W. dat de ophouding van het wettelijk genot voorziet in geval van echtscheiding. Artikel 305 voorziet enkel en uitsluitend het behoud van genot over de eigen aan de kinderen overgedragen goederen.

De overweging werd geopperd of het niet wenselijk zou zijn rekening houdend met de maatschappelijke evolutie, de vrijwillige ontvoogding in alle gevallen mogelijk te maken op de leeftijd van 15 jaar, en een wettelijke ontvoogding in te voeren voor iedere minderjarige die de leeftijd van 18 jaar heeft bereikt. Dit zou een grote ontlasting betekenen voor de ouders die nog altijd verantwoordelijk zijn zelfs dan wanneer de minderjarigen alleen handelen. Natuurlijk wordt dan terzelfdertijd aan jeugdige personen een grotere verantwoordelijkheid opgelegd waarvan de nuttigheid moet blijken. De vergadering sprak zich uit voor een trapsgewijze vervroeging van de ontvoogding. Nochtans vroeg ze zich af welke psychologische invloed een leeftijdsverplaatsing kan veroorzaken.

Een volgende vraag gold de invloed van de ontvoogding en het huwelijk op de vervolging overeenkomstig artikel 36 van de wet van 8 april 1965. Volgens dit artikel neemt de jeugdrechtbank kennis van de klachten ingediend door de personen die de ouderlijke macht uitoefenen of in rechte of in feite een minderjarige beneden de leeftijd van 18 jaar onder hun bewaring hebben die door zijn wangedrag of onbuigzaamheid ernstige redenen tot ontevredenheid geeft. Eens de ontvoogding uitgesproken en het huwelijk gesloten is deze klacht niet meer ontvankelijk. De ontvoogding en het huwelijk brachten een nieuwe juridische toestand tot stand die niet meer door deze klacht ongedaan kan gemaakt worden. De woorden « in feite » uit artikel 30 van de wet, wijzen niet op het tegendeel. Ze doelen enkel op een bewaring van minderjarigen door personen die daartoe niet in rechte verplicht zijn, en dit enkel tot de ontvoogding.

Ook de dagvaarding stelt problemen. Hoe moet namelijk een minderjarige die 10 jaar oud is en die een misdrijf heeft gepleegd gedagvaard worden? Aangezien de strafprocedure persoonlijk is kunnen nooit vertegenwoordigers in casu de ouders worden gedagvaard. Derhalve dient het persoonlijk op naam van de minderjarige te gebeuren, mits het exploit aan de ouders wordt afgegeven. Niettemin stelt men een leemte vast in de wet. Want quid zo het kind niet verschijnt. Is er sprake van verstek? Evenmin werd geregeld hoe beroep of verzet dient te gebeuren.

Wanneer de jeugdrechter voorlopig een kind heeft geplaatst en wanneer de jeugdrechtbank de ontzetting uit de ouderlijke macht uitspreekt en een pro-voogd aanstelt kan men zich afvragen of de voorlopige plaatsing behouden blijft tot het vonnis kracht van gewijsde heeft bekomen ofwel vervalt. Iedereen was van oordeel dat het tweede alternatief moest weerhouden worden. De voorlopige plaatsing blijft derhalve tot het vonnis kracht van gewijsde heeft. Twee argumenten werden weerhouden een zuiver juridisch en een psychologisch. Wat het juridisch argument betreft: voor de minderjarige ontstaat een nieuwe situatie die nauw verband houdt met de staat van de persoon. Het vonnis moet dus uiteraard kracht van gewijsde hebben. Bovendien dient men aan het kind zelf te denken. Een stabiele toestand is daarom het gunstigst.

Het laatste vraagpunt was een waar verzoek om een vluggere procedureregeling. De vergadering oordeelde dat in het vonnis van herstelling in de ouderlijke macht de jeugdrechtsbank niet terzelfdertijd een opvoedingsbijstand kon bedingen. Om deze omslachtige procedure evenwel te vermijden zijn er twee mogelijkheden:

- ofwel treedt de prokureur des konings ambtshalve op,
- ofwel zo de vordering van de ouders zelf uitgaat treedt het O.M. op door dagvaarding, naast de vordering van de ouders.

In de afdeling « Jeugdbescherming » werd de wet onder

de loupe genomen. Men vond een hele reeks leemten en ook technische onvolmaaktheden. Het belangrijkste bleek echter de tevredenheid te zijn om de wet van 8 april 1965 die speciaal werd gemaakt als tegemoetkoming aan de noden door de jeugd in deze moderne tijd gesteld.

Erna DOUWS

Navorser bij het

Belgisch interuniversitair centrum
voor sociaal recht.

Sektie III. — HINDER.

De technische ontwikkeling in onze maatschappij brengt mee dat wij ons thans geplaatst zien voor de bedreiging van een aantal hinderlijke gebeurtenissen, die zowel de psychische als de fysische integriteit van de mens verstoren.

Bij deze onderscheiden mogelijkheden denke men slechts aan lawaaihinder, water- en luchtbezoedeling, additieven in eetwaren enz.

Men mag ervan uitgaan dat enkel het recht en de rechtswetenschap in staat is, zonder de vooruitgang zelf te remmen, de techniek menselijk te maken en er voor te zorgen dat de scheppende kracht van de techniek kan worden aangewend zonder overlast.

De problemen die de sectie hinder, onder voorzitterschap van Prof. M. Storme, behandelde, werden in hoofdzaak beperkt tot de hinder door lawaai in het algemeen en de hinder door nabuurschap in het bijzonder.

Als omschrijving van de hinder meende de sectie te mogen vooropstellen als bruikbare werkdefinitie: elke activiteit van een derde, die de psychische en/of psychologische integriteit van het individu beperken met uitsluiting van de rechtstreeks veroorzaakte materiële schade. In geval immers er rechtstreeks fysische of materiële schade ontstaat, worden de perken van het begrip hinder overschreden (bv. beroepsdoofheid).

Fundamenteel voor de lawaaibescherming is het onderscheidingskriterium tussen « geluid » en « lawaai ». Het is precies dit laatste begrip dat moeilijk te omschrijven valt, vooral daar lawaai veelal een emotionele reactie is op geluid. Wat voor een muzikliefhebber aangenaam en harmonisch voorkomt, kan als ergerlijk storend door iemand anders ervaren worden.

De vraag werd dan ook gesteld of bij de lawaaibestrijding diende overgegaan te worden tot objectieve vastgelegde normen. Hierop werd verder ingegaan bij het onderzoek van de wettelijke normen.

Op de eerste plaats werd de aandacht gewijd aan het preventief optreden tegen het lawaai.

Op *administratief vlak* veronderstelt een preventieve lawaaidemping een krachtdadige tussenkomst van de gemeentelijke autoriteiten of van intercommunale entiteiten.

De sectie was van mening dat de gemeente over een zekere verordenende bevoegdheid beschikt, waarvan zij nochtans te weinig gebruik maakt. Tot nog toe zijn er slechts enkele gemeenten die verordeningen uitvaardigden tegen het overdreven lawaai. Op zijn beurt houdt dit verband met de gebrekkige uitrusting van de gemeenten zelf.

De lege ferenda kan men voorstellen dat de gemeenten of agglomeraties in verschillende geluidszones worden ingedeeld, waarbij men het normaal te dragen lawaai, zowel bij dag als gedurende de nacht, numeratief uitdrukt, m.a.w. het lawaai zou dienen omschreven en beperkt te worden in objectieve grootheden.

Op ruimer administratief vlak en vnl. in het kader van de wet op de gevaarlijke, ongezonde en hinderlijke inrichtingen heeft de administratieve overheid de mogelijkheid om op een preventieve manier, door het opleggen van vrij nauwkeurige exploitatievoorwaarden, het vermijdbare, excessieve industriële lawaai in te dijken.

Tot nog toe lijkt de administratieve overheid van deze mogelijkheid weinig gebruik te maken. De sectie dringt daarom aan op een doeltreffende voorlichting van de betrokken administratieve instanties opdat zij in de nabije toekomst aan deze inrichtingen een aantal voorwaarden zouden opleggen die het lawaai dempen.

Deze exploitatievoorwaarden dienen zo concreet mogelijk gesteld te worden opdat men in staat zou zijn op een gedifferentieerde numeratieve wijze de verschillende normen van geluidsoverlast vast te leggen.

Daarnaast dringt zich een grondige aanpassing op van de administratieve wetgeving, waarbij de nauwkeurige geluidsdrempel wordt vastgesteld, die men niet ongestraft mag overschrijden.

Hoewel men in onze maatschappij in zekere mate moet leren leven met lawaai werd de noodzakelijkheid van een preventieve actie op *civielrechtelijk gebied* beklemtoond, actie waarvan de beginselen thans reeds bestaan in het gerechtelijk wetboek.

De vraag werd gesteld of de thans bestaande bescherming van het individu tegen overmatig lawaai volstaat. De mening werd uitgedrukt dat een onderscheid moet gemaakt worden tussen structureel lawaai en occasioneel lawaai. De *actio ad futurum* zou betreffende het structureel lawaai een efficiënte hulp zijn. Occasioneel lawaai daarentegen zou men met succes kunnen bestrijden met strafrechtelijke sankties.

Na een vinnig debat was een aanzienlijke meerderheid de mening toegedaan dat een algemene, *door straffen* gesanktioneerde voorzichtigheidsnorm voor lawaai zou moeten ingevoerd worden, samen met een niet uitputtende lijst van specifieke strafnormen, ten aanzien van diverse lawaaibronnen.

* * *

Na deze discussie over lawaaihinder, werd het vraagstuk van de hinder uit nabuurschap ontleed.

De *juridische fundering* van het begrip burenhinder werd vooraf aan een grondig onderzoek onderworpen. Voor zover deze hinder gebaseerd is op een fout, en dus aansluit bij art. 1382 B.W., leidde dit tot geen specifieke problemen.

De vraag of de hinder uit nabuurschap, die niet gesteund is op een fout, zijn juridische grondslag moet blijven vinden in art. 544 BW, werd sterk omstreden.

Inderdaad, voornoemd artikel handelt uitsluitend over het eigendomsrecht. In feite gaat het om een leer, die

ook betrekking heeft op andere categorieën van personen, zoals huurder, vruchtgebruikers, enz.

Verscheidene aanwezigen waren de mening toegedaan dat het wenselijk is in het B.W. een aparte regeling op te nemen op grond waarvan een compensatie *ex aequo et bono* zou worden toegekend voor buitengewone schade die voortspuit uit maatschappelijke hinder.

Deze afzonderlijke regeling zou dan ingelast worden, niet in het zakenrecht, doch wel in het verbintenissenrecht.

Anderen waren daarentegen van mening dat het beter is het vraagstuk van de hinder uit nabuurschap te behouden in het zakenrecht, omdat daar de specifieke problemen, die verband houden met de burenhinder, beter tot hun recht zouden komen.

Deze laatste zienswijze werd tenslotte door een grote meerderheid bijgetreden, met dien verstande, dat zo de regeling van het burennrecht als zodanig niet voldoende zou blijken, men uiteindelijk toch een afzonderlijke regeling van de maatschappelijke overlast in het algemeen zou moeten uitwerken.

Twee bijzondere problemen werden uitvoerig behandeld bij het onderzoek van de hinder bij nabuurschap.

In welke mate moet rekening gehouden worden met de bijzondere gevoeligheid van de gehinderde persoon of zaak en met de eerste ingebruiksneming?

Wanneer de hinderende partij zich foutief gedraagt gelden de gewone regels van de *aquiliaanse aansprakelijkheid*.

Zo de hinderende partij daarentegen geen fout heeft begaan, was de overgrote meerderheid de mening toegedaan dat de storende buurman niet instaat voor de hinder die voortspuit uit de bijzondere gevoeligheid.

De meerderheid was eveneens van oordeel dat de eerste aanwezige die hinder verwekt, geen aansprakelijkheid draagt, indien hij geen foutieve handeling heeft gesteld.

R. DE CORTE
Assistent R.U.G.

Sektie IV. — HARMONISATIE VAN DE SOCIALE ZEKERHEID IN E.E.G.-VERBAND.

Tot inleiding van de besprekingen verschaffen de preadviseurs enige toelichting bij hun tekst.

Min. Dr. G. M. J. Veldkamp wijst erop dat de vraag van de sociale harmonisatie in dit kader juridisch gesteld moet worden. Men moet dus spreken over harmonisatie van het sociale zekerheidsrecht, en niet van de sociale zekerheidsstelsels. Aandacht zal dus geschonken worden vooral aan de begrippen, de beginselen, de rechtshandhaving en de rechtszekerheid.

Er zijn drie mogelijkheden voor harmonisatie op dit plan:

1. Een wijziging van het Verdrag, zodat het duidelijk mogelijkheid tot harmonisatie biedt. En de komende fusie van de drie Europese Verdragen biedt hiervoor een mooie kans.

2. Een extensieve interpretatie van de huidige tekst van het Verdrag, zowel door de Commissie als door de nationale regeringen.

3. Een pragmatische aanpak, in de zin zoals door de Ministerraad in 1966 goedgekeurd.

In een «futuristisch» perspectief moet men aannemen dat de rol en de techniek van de sociale zekerheid zodanig zal gewijzigd worden dat de zes landen samen een sociale politiek zullen moeten voeren, om niet te komen tot duidelijke distorsies op het economisch plan.

De heer J. Baeten wijst op het verschil in draagwijdte tussen de Nederlandse term «werknemers» en de Franse term «travailleurs» (art. 117, eerste lid, van het E.E.G.-Verdrag). Dit illustreert de noodzaak van harmonisatie der begrippen.

De heer Dr. G. De Broeck onderlijnt de plaats van Benelux in deze problematiek. Art. 70 van het Benelux-verdrag voorziet uitdrukkelijk een gecoördineerd sociaal beleid. De moeilijkheden hier ondervonden kunnen leersaam zijn voor de harmonisatie in E.E.G.-verband. Toch is er een convergentie tussen de sociale zekerheid van België en Nederland wat het toepassingsgebied en het niveau der prestaties betreft. Dit wordt in de hand gewerkt door het institutioneel overleg.

Prof. Dr. W. Leën, voorzitter, stelt vast dat de drie preadviseurs elk als hun mening uitgesproken hebben

dat niet te veel mag verwacht worden van een hervorming van de verdragen en instellingen, maar dat veeleer binnen de thans bestaande structuren op programatische wijze iets kan bereikt worden.

De bespreking wordt ingezet door Prof. Dr. J. Vandamme, die betoogt dat de discussie over de harmonisatie van de sociale zekerheid in de E.E.G. niet mag opgesloten worden in de problematiek van de Verdragen. Zij moet gesitueerd worden op het plan van een eventuele wijziging van de Verdragen. Men moet komen tot een echt «Europees Sociaal Recht».

Als mogelijke middelen hiertoe, geeft hij aan:

1. de methode van de B.T.W., waarbij een bepaald stelsel wordt gekozen en veralgemeend;

2. de methode van het *Kartelrecht*, waarbij eigen beschikkingen naast het nationale recht geplaatst worden, zodat deze niet meer behoeven geharmoniseerd te worden.

Op dit laatste wordt door de heer De Valk gerepliceerd dat het Kartelrecht eigenlijk overeenstemt met de Verordeningen 3 en 4 over de migrerende arbeiders, en dus niet met de problematiek van de harmonisatie.

Tevens wordt gesuggereerd:

3. de methode van het *vennootschapsrecht*: erkenning van de gelijkheid van alle ondernemingen en stelling van bepaalde minimumeisen t.a.v. de waarborgen.

Min. Veldkamp is van oordeel dat men met het stellen van *minimum-normen* reeds zeer ver zou komen, voornamelijk indien hieronder bepaalde rechtsbeginselen werden opgenomen.

Over de betekenis van zulke *minimum-normen* wordt verder gediscussieerd.

Prof. Lenaerts vreest dat het opnemen van minimum-normen in het Verdrag als een stap naar politieke eenheid zou geïnterpreteerd worden.

De heer Dr. J. D. Neirinck oordeelt dat zulke minimum-normen niet doeltreffend zouden zijn, en dat het voldoen aan een minimumnorm niet altijd een sociale vooruitgang zal betekenen; deze minimum-norm kan zelfs een spontane evolutie afremmen.

Min. Veldkamp verduidelijkt hierop zijn begrip van

« minimumnorm ». Hij bedoelt geen minimaliserende « lage basis », maar wel « raambepalingen », b.v. die bepaalde discriminaties verbieden.

De heer Crijns doet opmerken dat zulke « raambepalingen » aanleiding zullen geven tot verordeningen en/of richtlijnen, die kunnen snel aangepast worden aan de sociale evolutie. Hiertoe zou alleszins een plicht van rapporteren en ter kennis brengen van voorstellen en initiatieven der regeringen moeten voorzien worden.

De heer De Broeck vraagt dat men de term « norm » of « kadernorm » zou vermijden. Het ware beter te spreken van « objectieven » of « doelstellingen », waardoor gesuggereerd wordt dat er vele wegen mogelijk zijn om ze te bereiken.

Min. Veldkamp stelt de terminologie « programma » voor.

De heer Crijns stelt dat het er vooral op aan komt te verzekeren dat meer kan gedaan worden dan studies. Bij de fusie der verdragen moet ervoor gezorgd worden dat ook verordeningen en/of richtlijnen kunnen genomen worden.

De bespreking wordt voortgezet over de rol die de jurist (min. Veldkamp vraagt dat men zou zeggen « de rechtswetenschap ») in de sociale harmonisatie kan spelen.

Prof. Lenaerts wijst erop dat eenvormigheid in de terminologie komt vóór eenvormigheid in de begrippen en in de beginselen. Eerst moet men elkaar verstaan.

De heer Baeten toont aan dat het thans onmogelijk is een begrip als « sociale zekerheid » te harmoniseren.

De heer Dr. Ph. Van Praag vraagt zich af wat voorgaat, de formulering of de norm? Kan de jurist dit harmoniseringswerk alléén doen?

Ingaande op voorbeelden, verstrekt door Prof. Leën, de heer De Broeck en de heer Van Praag, besluit minister Veldkamp dat de jurist steeds ergens in een omgeving zal zitten, en zal moeten rekening houden met de mogelijkheden.

De heer Baeten merkt op dat het niet gemakkelijk is om precies te begrijpen wat de juiste betekenis is van bepaalde termen in de toepassing, zelfs indien de bepalingen gelijkluidend zijn. Hiertoe dient de praktijk in het bedoelde stelsel grondig bestudeerd te worden.

Prof. Dr. L. Blanpain verwijst in dit verband naar het werk dat in Benelux-verband is gepresteerd, in de vorm van het sociaal rechtelijk woordenboek. Minstens kan in E.G.-verband ook zo iets ondernomen worden.

De heer Crijns denkt erop dat de mogelijkheid moet voorzien worden om voldoende research op dit punt te doen.

De bespreking wordt voortgezet over de rol die Benelux kan spelen. Minister Veldkamp stelt dat deze drie kleine landen wel verder zouden moeten gaan in de harmonisatie, maar steeds in de zin van de doelstellingen van de E.G. Prof. Blanpain is van oordeel dat de Benelux-landen onderling moeten aansluiten om bepaalde dingen te kunnen doordrukken.

Tenslotte oppert prof. Blanpain de mening, dat een wijziging van de verdragen « wishfull thinking » is. De belangrijke vraag is, of bij de sociale partners wel de nodige politieke wil aanwezig is, wat niet het geval schijnt te zijn.

Minister Veldkamp antwoordt hierop dat juist daarom het congres de plicht heeft aan te duiden in welke zin eigenlijk iets zou kunnen gedaan worden.

Prof. Blanpain besluit met de opmerking dat de jurist toch niet de indruk mag geven niet te weten wat de realiteit is.

J. VAN LANGENDONCK,
Assistent K.U.L.

Resoluties Sektie IV.

1. Het Congres constateert dat, niettegenstaande de oprichting van de E.E.G., het beleid inzake sociale zekerheid, in overwegende mate een nationaal beleid is gebleven van de lid-staten der E.E.G.; uitzondering kan hierbij gemaakt worden voor sommige specifieke problemen, zoals de sociale zekerheid van de migrerende arbeiders.

2. Deze toestand is te verklaren, eensdeels door het feit, dat het verdrag van Rome vrij beperkte beschikkingen inhoudt inzake de harmonisatie van de sociale zekerheid, maar anderdeels ook omdat sommige regeringen van lid-staten van de E.E.G. weinig ijver hebben betoond om bedoelde harmonisatie te verwezenlijken.

3. Toch constateert het Congres eveneens dat er zich in feite belangrijke toenaderingen hebben voorgedaan in de nationale systemen van sociale zekerheid, vooral wat betreft de uitbreiding van de beschermde groepen en de opvoering van de prestaties, eerder dan in de algemene structuur van de verzekeringen en de wijze van financiering.

4. Het Congres geeft er zich rekenschap van dat, wanneer door harmonisatie bedoeld wordt een volledige éénvormigheid van prestaties en uitkeringsvoorwaarden in de zes landen, dergelijke harmonisatie niet verwezenlijikbaar blijkt om een aantal redenen, zoals :

— het verband tussen het beleid inzake sociale zekerheid en het algemeen sociaal-economisch beleid, daarin begrepen de loonpolitiek ;

— de specifieke nationale bezorgdheden, die rechtmatig zijn, o.m. wat de demografische problemen betreft ;

— het verband met het fiscaal beleid.

5. Het Congres meent, dat de uiteindelijke doelstelling van het Verdrag een geleidelijke harmonisatie als noodzakelijk moet insluiten, vooral met het oog op de verbetering van de levensstandaard der bevolkingen, en dat die harmonisatie op een systematische wijze dient te geschieden.

6. Gegeven de beperkte mogelijkheden, die het Verdrag thans biedt, zou een verdragswijziging moeten plaatshebben, ertoe strekkend het nastreven van een doeltreffend Europees sociaal beleid een duidelijke plaats in het Verdrag te geven, op grond waarvan o.m. harmonisatie zowel van de sociale stelsels als van de sociale bijdragen zou moeten worden bevorderd.

Indien verdragswijziging niet mogelijk zou zijn, zou een extensieve verdragsinterpretatie ter zake de voorkeur verdienen.

Bij afwezigheid van verdragswijziging terzake, dan wel van extensieve verdragsinterpretatie, acht het Congres de pogingen, die thans aangewend worden om op praktische wijze tot harmonisatie te komen, nuttig.

7. Een en ander veronderstelt echter zowel bij de nationale regeringen en parlementen, als bij de sociaal-economische organisaties een meer positief gericht Europees bewustzijn dan totnogtoe het geval is geweest.

8. Alhoewel de harmonisatie van de sociale zekerheidsstelsels in grote mate een probleem is van algemeen sociaal-economisch beleid, meent het Congres dat de rechts-

wetenschap op dit vlak belangrijke bijdragen kan leveren, o.m. wat betreft :

- rechtsvergelijkende studies ;
- de verwezenlijking van een zekere éénvormigheid in de gebruikte terminologie, rechtsbegrippen en definities ;
- het streven naar administratieve vereenvoudiging.

9. Het Congres is van oordeel, dat de Europese Commissie in de toekomst over de nodige gelden moet kunnen beschikken om wetenschappelijk onderzoek, vooral op sociaal terrein, op Europees niveau te kunnen stimuleren.

10. Het Congres is de mening toegedaan dat de overheids- en privé-instanties van de Benelux een stuwende rol zouden kunnen spelen in de harmonisatie van het sociaal-economisch beleid der zes E.E.G.-landen, meer bepaald op het stuk van de sociale zekerheid.

Sektie V. — DE BELASTING OP DE TOEGEVOEGDE WAARDE.

Het auditorium, waar een zestigtal deelnemers de discussies van de sectie « Fiscaal Recht : B.T.W. » bijwoonden, was geheel volzet en de aanwezigen, hoogleraars, magistraten, advocaten en notarissen, bewezen aldus dat de problemen die uit de toekomstige invoering van de belasting op de toegevoegde waarde zullen voortvloeien, een grote belangstelling verwekken in de meest diverse middens van de Vlaamse juridische wereld. De debatten van deze afdeling van het Congres werden voorgezeten door prof. Krings, hoogleraar aan de Vrije Universiteit te Brussel, Koninklijk Commissaris voor de Gerechtelijke Hervorming, die, in het uitoefenen van zijn voorzitterschap, de drie eigenschappen van de uitstekende voorzitter — soepelheid, duidelijkheid en brio — aan de dag legde.

De voormiddagzitting werd ingeleid door een beknopte toelichting van hun preadviezen door Dr. L. Hinnekens en Meester I. Claeys-Bouart. Dr. Hinnekens situeerde eerst de invoering van de B.T.W. in het dubbele kader van de hervorming van ons belastingsrecht en van de supranationale actie van de Europese Economische Gemeenschap om dan de kern van zijn voordracht te wijden aan de analyse van het toepassingsgebied, de berekeningswijze en het aftrekmechanisme van de nieuwe belasting. In verband met het toepassingsgebied, leverde de preadviseur kritiek op een mogelijke te slaafse recipiëring door de wetgever van de regeling der huidige met het zegel gelijkgestelde taksen, alsmede op de uitsluiting van de kleinhandelaars. Wat betreft de tarieven van de B.T.W. gaf hij de voorkeur aan een stelsel dat gekenmerkt wordt door een zo klein mogelijk aantal tarieven om hierdoor een zo groot mogelijke eenvoud van het stelsel te bewaren. In verband met de aftrek en de terugbetaling, was de preadviseur van mening dat een jaarlijkse terugbetaling aan de belastingplichtige (op het einde van het kalenderjaar) moeilijke problemen kan teweegbrengen voor ondernemingen die pas opgericht zijn of die tot grote investeringen zijn overgegaan. Dr. Hinnekens eindigde zijn referaat met een zeer duidelijke uiteenzetting van de praktische toepassingswijze van de heffing van de B.T.W., aan de hand van het voorbeeld van een firma, van haar aankopen en haar omzet.

Na deze uiteenzetting verleende de voorzitter het woord aan Mr. Claeys-Bouart die een zeer klare toelichting gaf van zijn preadvies dat een aantal juridische aspecten van de belasting op de toegevoegde waarde belichtte. Deze uiteenzetting was vooral gericht op een reeks vraagstukken, die het gevolg zijn van de dualiteit van deze belasting die, zoals de god Janus, als het ware twee aangezichten vertoont : aan de ene kant is het een verbruiksbelasting, die door de koper gedragen wordt ; aan de andere kant is het de verkoper die bedoeld wordt, telkens er gesproken wordt van de belastingplichtige, met andere woorden van de « technical taxpayer »... Dit brengt dan ook een aantal problemen mee, in verband met de definitie van het belastbaar feit, in verband met de juridische toestand van de koper, enz.

Het is natuurlijk niet mogelijk in het kader van dit korte verslag de hele uiteenzetting van de preadviezen weer te geven : de lezer kan de teksten die in dit tijdschrift gepubliceerd werden, raadplegen (R.W., 1967-1968, kol. 1513 en volgende).

Na deze twee referaten, verleende de voorzitter het woord aan oud-minister J. Van Houtte, die de discussie opende met een aantal algemene bechouwingen over de imperatieven, waarmee elke kritiek van het voorontwerp dient rekening te houden : met name het Europees imperatief (hoe meer er afgeweken wordt van het algemeen stelsel, hoe minder nuttig het invoeren van de B.T.W. wordt) en het budgettair imperatief (de totale opbrengst van B.T.W. moet even groot zijn als die van de vroegere overdrachtstaks). Uit dit tweede imperatief volgt echter, voor de verbruikers, een zwaardere last, aangezien de uitvoer — en men weet hoe belangrijk die is voor ons land — vrijgesteld zal worden. Hiermee moet natuurlijk ook rekening gehouden worden bij het bepalen van de tarieven. Indien de lege ferenda de economische beschouwingen dan ook moeten doorwegen, behoudt de jurist echter een specifieke, onvervangbare rol : hij is het, die de concepten moet uitwerken, die moet aandringen opdat precieze termen gebruikt worden en aldus het empirisme kan vermijden.

Na de lunch werden de werkzaamheden hervat met een debat over een aantal fiscaal-rechtelijke begrippen, zoals het belastbaar feit, de belastbare grondslag, de belastingschuld, de belastingplichtige en de belastingschuldige. Er werd gewezen op het feit dat de definitie van het « belastbaar feit » die in bijlage A van de tweede richtlijn van de Raad van de E.E.G. wordt gegeven (« Onder 'belastbaar feit' dient te worden verstaan het ontstaan van de belastingschuld ») eerder een omschrijving is dan een definitie. Het belastbaar feit is de levering van een goed of van een dienst of de invoer van een goed. Zo wordt trouwens ook het belastbaar feit in het Nederlands ontwerp opgevat, ontwerp dat de opsomming geeft van belastbare feiten, die overeenkomen met de opsomming van artikel 5 van de tweede richtlijn, aangepast aan de Nederlandse terminologie. Anderzijds is de belastbare grondslag de tegenwaarde van de geleverde goederen en diensten, de inkoop- of kostprijs van bepaalde goederen, of nog, de douanewaarde van de ingevoerde waren, terwijl uiteindelijk het « moment » van het belastbare feit plaatsvindt op het tijdstip waarop de levering of de dienst verricht worden, of op het tijdstip van het binnenkomen van een goed.

Nadat een discussiant nog het probleem opwierp van het ontstaan van de belastingschuld zelf, werd er besloten, zoals de korte resolutie van de sectie het zegt, dat « in het belang van de rechtszekerheid de sectie van oordeel is dat de begrippen waarop de (Belgische) B.T.W. gebouwd zal worden, nauwkeurig dienen geformuleerd en telkens ze afwijken van de in België courante juridische betekenis

dient de inhoud ervan nauwkeurig gepreciseerd te worden ».

Alhoewel de richtlijnen van de Raad van de E.E.G. de lid-staten slechts binden voor wat hun resultaten betreft, besloot de sectie eveneens dat in het belang van de verdere harmonisatie van het belastingrecht in de E.E.G., deze preciseringen « zo dicht mogelijk dienen aan te sluiten bij de terminologie van de richtlijnen van de E.E.G. ». De sectie was van mening dat dit onder meer geldt in verband met de begrippen « belastbaar feit » en « belastingplichtige » (de hogervernoemde « technical taxpayer »).

Een centrale vraag die, eveneens in verband met de belastingplichtige, in de sectie oprees was dan de eventuele bepaling van het Belgische voorontwerp, volgens hetwelk beide partijen bij een levering van een goed of een prestatie van diensten solidair zouden zijn. Na een levendig debat kwam de sectie eenparig tot het besluit dat het invoeren van deze solidaire verplichting niet verenigbaar is met een B.T.W.-stelsel, aangezien het de toegevoegde waarde is die getroffen moet worden. De koper kan in dit stelsel immers niet zelf voor de betaling van de B.T.W. zorgen, hij kan de reeds betaalde belasting niet aftrekken, en, voegden andere discussianten hieraan toe, het zou onbillijk zijn, tenzij de koper zelf medeplichtig is aan de fraude.

Een tweede deel van het debat hield verband met een aantal economische problemen, gesteld door het invoeren van een B.T.W.-stelsel hier te lande. Het voornaamste probleem dat de aandacht van de deelnemers trok, was natuurlijk de uitzondering, die gemaakt zou worden voor de kleinhandelaars. Practisch alle intervenianten, behoudens één, waren de mening toegedaan, dat de uitbreiding tot de kleinhandelaars wenselijk zou zijn. Er werd evenwel gewezen op de moeilijkheden, zowel van psychologische aard als van boekhoudkundige aard voor deze kleine

ondernemingen, alsmede op de moeilijkheden die voor de administratie uit deze opname van de kleinhandelaars in het toepassingsveld zouden voortvloeien. Indien zij mochten kiezen tussen de B.T.W. en een forfaitair stelsel, zou dit laatste op zulkdanige wijze moeten uitgerekend worden, dat het hen aanspoort de B.T.W. te verkiezen.

Nadat in verband met de rechtspleging de nadruk werd gelegd op de noodzakelijkheid een grotere gelijkheid na te streven tussen de administratie en de belastingplichtigen, besloot de sectie haar werkzaamheden met een korte discussie over de mogelijke thema's, voor een fiscale sectie op het volgend congres.

G. DESOLRE,

Navorser bij het Instituut voor Sociologie
aan de V.U.B.

Resoluties sectie V : B.T.W.

1. In het belang van de rechtszekerheid is de sectie van oordeel, dat de begrippen waarop de B.T.W. gebouwd zal worden, nauwkeurig dienen geformuleerd en telkens ze afwijken van de in België courante juridische begrippen, dient de inhoud ervan nauwkeurig gepreciseerd te worden.

In het belang van de verdere harmonisatie van het belastingrecht in de E.E.G. zouden deze preciseringen zo dicht mogelijk dienen aan te sluiten bij de terminologie van de richtlijnen van de E.E.G. Zulks geldt o.m. in verband met de inhoud van de begrippen « belastbaar feit » en « belastingplichtige ».

2. De sectie is eenparig van mening, dat het invoeren van een solidaire verplichting van de partijen bij een levering of prestatie van diensten onverenigbaar is, niet alleen met het systeem zelf van de B.T.W., maar ook met de billijkheid.

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

1e Kamer. — 19 april 1968.

Voorzitter : M. Belpaire.

Raadsheer-Verslaggever : M. Neven.

Advocaat-generaal : M. Paul Mahaux.

Advocaten : Mrs. Van Leynsele en Bayart.

Ondernemingsraad. — Comité voor veiligheid, gezondheid en verfraaiing van de werkplaatsen. — Verkiezing van de afgevaardigden van het personeel. — Samenstelling van de kiezerslijsten en van de lijst van het leidend personeel. — Recht van reclamatie, van beroep en van voorziening in cassatie van de representatieve organisaties van werknemers. — Begrip leidinggevend personeel. — Betwisting omtrent de kwalificatie van de personen effectief met een leidende functie belast. — Akkoord van de betrokken personen niet alléén afdoende.

Wanneer het ondernemingshoofd uitspraak gedaan heeft over de klacht van de werknemers of van de betrokken meest representatieve organisaties, met betrekking tot de naamlijst van de personen die effectief met een leidende functie zijn belast en die, als dusdanig, uit elke deelneming aan de verkiezing van de afgevaardigden van het personeel in de ondernemingsraad en in het comité voor veiligheid, gezondheid en verfraaiing van de werkplaatsen uitgesloten zijn, kan het beroep wor-

den ingesteld door de (meest) representatieve organisaties van de werknemers, als dusdanig, op dezelfde wijze als door de werknemers zelf, en hebben bedoelde organisaties het recht om op te treden, zonder van een mandaat van de werknemers te moeten doen blijken.

Het begrip « leidinggevend personeel », bedoeld in de artikelen 1 en 4 bis van het besluit van de Regent van 23 november 1949 en in de artikelen 1 en 6 bis van het koninklijk besluit van 22 april 1958, is een rechtsbegrip, dat niet bepaald wordt door het akkoord alléén tussen het ondernemingshoofd en de werknemers die bij die kwalificatie betrokken zijn ; zo de betrokken meest representatieve organisaties omtrent dit begrip en de kwalificatie van die werknemers een betwisting opwerpen, is de rechter verplicht daarover uitspraak te doen, na de betrokken partijen te hebben gehoord of behoorlijk opgeroepen, en die beslissing kan niet enkel steunen op hun akkoord, of op een akkoord afgeleid uit hun niet-verschijnen.

Alg. Christelijk Vakverbond t./ N.V. Polysar Bergium.
Alg. Belgisch Vakverbond t./ N.V. Polysar Belgium.

Conclusie van de Heer Advocaat-Generaal Paul Mahaux

Het Algemeen Belgisch Vakverbond en het Algemeen Christelijk Vakverbond hebben, onderscheidenlijk door verzoekschriften van 10 en 13 maart 1967, bij de werkrech-

tersraad beroep ingesteld tegen de beslissing waarbij de N.V. Polysar Belgium, in verband met de eerste verkiezing van een ondernemingsraad en van een comité voor veiligheid, gezondheid en verfraaiing der werkplaatsen, uitspraak deed over de reclamaties van de vakverbonden betreffende de door haar opgestelde kiezerslijsten en, meer bepaald, de lijst van de personen die, volgens haar, met een leidende functie zijn belast.

Luidens de artikelen 1 en 4 bis van het besluit van de Regent van 23 november 1949 tot vaststelling van de voorwaarden van kiesrecht voor de oprichting der ondernemingsraden en van de procedure voor het opmaken der kiezerslijsten, en de artikelen 1 en 6 bis van het koninklijk besluit van 22 april 1958 betreffende de aanwijzing van de afgevaardigden van het personeel in de comités voor veiligheid, gezondheid en verfraaiing der werkplaatsen, zijn immers de werknemers, die werkelijk een leidende functie uitoefenen, niet kiesgerechtigd.

Bij twee onderscheidene doch gelijklopende sententies, heeft de werkrechtshoofdraad, op 16 maart 1967, beslist « dat de vakverenigingen, slechts als mandatarissen of volmachtdraggers van aangesloten leden, beroep kunnen aantekenen tegen de niet-inschrijving op de kiezerslijsten »; bij dezelfde sententies heeft die raad « persoonlijke verschijning » bevolen van 48 personen, die op de lijst van werknemers met leidende functie vermeld waren en die, volgens de beroepende vakverenigingen, dergelijke functie niet uitoefenden, dit behoudens het geval die personen volmacht zouden verlenen aan het Algemeen Belgisch Vakverbond, aan het Algemeen Christelijk Vakverbond of aan een derde.

In uitvoering van die sententies, liet de genaamde Van Landeghem zich bij volmacht door het Algemeen Belgisch Vakverbond vertegenwoordigen; 44 werknemers gaven volmacht aan een andere werknemer, Lhonneux, die voor de werkrechtshoofdraad verscheen in eigen naam en in hun naam; twee andere werknemers, Bolsens en Van de Castele, gaven geen gevolg aan de sententies, met dien verstande dat zij noch verschenen noch aan wie ook de macht gaven hen te vertegenwoordigen.

Bij twee nieuwe onderscheidene en gelijklopende sententies, besliste de werkrechtshoofdraad op 22 maart 1967:

1°) dat Van Landeghem niet kon aangegeven worden als behorend tot het leidinggevend personeel van de verwerende vennootschap en derhalve in de kiezerslijst diende ingeschreven te worden; die beslissing wordt voor het Hof niet gecritiseerd;

2°) dat, vermits het ondernemingshoofd en de werknemers die aan Lhonneux volmacht hebben gegeven, evenals deze laatste het eens erover waren dat de belanghebbenden werkelijk een leidende functie uitoefenen, die werknemers niet kieregerechtigd waren;

3°) dat de raad niet bevoegd is om te beslissen of de niet verschijnende werknemers — d.z. Bolsens en Van de Castele — al dan niet tot het leidinggevend personeel van verweerster behoren, wijl uit hun afwezigheid moet worden afgeleid dat er tussen hen en de verwerende vennootschap geen geschil bestaat.

Deze laatste beslissingen worden door de voorzieningen betwist, evenals de beslissing waarbij de eerste sententies het recht van beroep van de vakverenigingen, als dusdanig ontkenden.

* * *

De voorzieningen zijn opgesteld in gelijksoortige bewoordingen en gericht tegen beslissingen die telkens hoevel materieel onderscheiden, juridisch dezelfde zijn, derwijze dat zij rekening houden met de tussenkomst van het ene zowel als van het andere vakverbond en dat de motieven en de dispositieven ervan dezelfde zijn en bezwaarlijk kunnen gescheiden worden.

Het Hof zal vermoedelijk gepast achten de voorzieningen, bij toepassing van artikel 2 van het besluit van 15 maart 1815, samen te voegen. Die samenvoeging had wellicht reeds voor de feitenrechter met nut kunnen in aanmerking genomen worden.

* * *

Luidens artikel 9 van het besluit van de Regent van 23 november 1949 en artikel 10 van het koninklijk besluit van 22 april 1958, is de beslissing, waarbij de gemengde kamer van de werkrechtshoofdraad uitspraak doet over het beroep ingesteld tegen de beslissing over de klachten betreffende het opmaken van de kiezerslijsten voor het verkiezen van de leden van de ondernemingsraad en van het Comité voor veiligheid, gezondheid en verfraaiing der werkplaatsen, niet vatbaar voor hoger beroep, zodat de voorzieningen desaan gaande geen bijzondere problemen stellen ⁽¹⁾.

* * *

Bij het arrest van 28 april 1966 ⁽²⁾, inzake N.V. Les autos taxis de Bruxelles tegen Syndicat des employés, techniciens et cadres de Belgique, heeft het Hof eraan herinnerd « dat de organisaties van de arbeiders, die de burgerlijke persoonlijkheid niet hebben, slechts een eis bij de bevoegde rechtsmachten mogen instellen voor zover een wetsbepaling, — "in de brede zin van het woord" — hen daartoe machtigt en dat de regels welke aan beroepsgroeperingen of organisaties de bevoegdheid toekennen om in rechte op te treden, de openbare orde aanbelangen ».

In het alsdan voorhanden geval, had de betwisting als voorwerp, zoals uw arrest het releveert, « de bepaling van de datum waarop de verkiezingen van de afgevaardigden van de vennootschap bij de ondernemingsraad en het comité voor veiligheid en hygiëne... moesten aangekondigd worden en van de datum waarop deze verkiezingen werkelijk plaats moesten hebben » en « was deze betwisting vreemd — zoals het arrest er op wijst — aan die welke voorzien zijn door de bepalingen van de wetgeving betreffende de ondernemingsraden en de comités voor veiligheid, gezondheid en verfraaiing der werkplaatsen die, in sommige gevallen, de organisaties van arbeiders ertoe machtigen een gerechtelijke vordering uit te oefenen ».

Ten deze blijkt duidelijk uit de bepalingen — zoals zij gewijzigd werden — van artikel 8 van het besluit van 28 november 1949 en van artikel 5 van het besluit van 22 april 1958, genomen in uitvoering van artikel 18 van de wet van 20 september 1948 houdende organisatie van het bedrijfsleven en van artikel 1, § 4, litt. b, van de wet van 10 juni 1952 betreffende de gezondheid en de veiligheid van de arbeiders alsmede de salubriteit van het werk en van de werkplaatsen, dat de belanghebbende representatieve organisaties van arbeiders een beroep tegen de beslissing betreffende het opmaken van de kiezerslijsten bij de werkrechtshoofdraad of, bij ontstentenis daarvan, bij de vrederechter mogen instellen.

De eisende vakverbonden hadden derhalve, bij toepassing van die wettelijke bepalingen, de vereiste bevoegdheid om het besproken beroep uit te oefenen en, derhalve, om de huidige voorziening in cassatie in te stellen, hoewel zij de burgerlijke persoonlijkheid niet schijnen te hebben ⁽³⁾ en zich alleszins daarop niet beroepen.

* * *

Aangenomen zijnde dat de eisende vakverbonden ten deze onbevoegd zijn om in rechte op te treden, blijft nog te onderzoeken of zij rechtsgeldig voor het Hof vertegenwoordigd zijn.

De vertegenwoordiging van organisaties zonder burgerlijke persoonlijkheid werd tot nu toe door de wet niet geregeld.

Artikel 4 van het wetsontwerp betreffende de collectieve arbeidsovereenkomsten en de paritaire comités, dat door de Senaat op 6 en 7 februari 11. aangenomen werd, bepaalt weliswaar dat de «representatieve werknemers- en werkgeversorganisaties in rechte mogen optreden» en dat «tenzij de statuten het anders bepalen, de organisaties in rechte vertegenwoordigd worden door de persoon die met het dagelijks beheer van de organisatie is belast».

Het blijkt echter uit de bewoordingen van die bepaling dat die bevoegdheid en die vertegenwoordiging enkel in aanmerking komen «voor de geschillen die uit de toepassing van de wet kunnen ontstaan en ter verdediging van de rechten welke haar leden putten in de door haar gesloten overeenkomsten».

Dit stelsel kan derhalve niet, als dusdanig, toegepast worden in gevallen die vreemd blijven aan die wet of liever aan dit wetsontwerp, en o.m. in de gevallen waarin, zoals ten deze, de wetgeving betreffende de ondernemingsraden en de comités voor veiligheid en hygiëne aan organisaties van werknemers het recht verleent om in rechte te treden.

Zo men niet uit het oog verliest dat de organisaties, welke daartoe gemachtigd zijn, feitelijke organisaties zijn, schijnt de regelmatigheid van hun vertegenwoordiging in rechte essentieel een feitelijke kwestie uit te maken.

Die interpretatie werd gehuldigd bij een arrest van de Raad van State van 6 april 1966, inzake Moulin en Deconinck (4), en werd ook op de voorgrond gebracht tijdens de besprekingen die aan het stemmen van artikel 4 van het reeds gemeld wetsontwerp (5) voorafgingen.

Die vertegenwoordiging blijkt geen aanleiding te moeten geven tot bijzondere moeilijkheden wanneer de regelmatigheid ervan niet betwist wordt.

Ten deze heeft zij, naar het schijnt, voor de werkrechtshoofden het voorwerp van geen enkele betwisting uitgemaakt.

Voor het Hof is het Algemeen Christelijk Vakverbond vertegenwoordigd door de heer Verbraecken Roger, afgevaardigde van de Landelijke Bedienden Centrale, zoals het voor de werkrechtshoofden vertegenwoordigd was, op grond van een volmacht verleend, door de heer Cool August, voorzitter van het Algemeen Christelijk Verbond.

Die vertegenwoordiging wordt voor het Hof niet betwist en blijkt derhalve aangenomen te moeten worden (6).

Het Algemeen Belgisch Vakverbond, dat voor de werkrechtshoofden vertegenwoordigd was door de heer Corbeel Jos, verklarende op te treden als volmachtdrager van dit verbond, is thans vertegenwoordigd, luidens het verzoekschrift, «door zijn algemeen secretaris, de heer Louis Major».

De aldus aangehaalde omstandigheden, die niet betwist worden, blijken niet de perken te overschrijden van de algemeen bekende feiten, die zich aan de rechter opdringen (7).

* * *

De eisende verbonden verwijten vooreerst aan de sententie van 16 maart 1967 uitdrukkelijk te hebben beslist en aan de sententie van 21 maart 1967 impliciet te hebben geoordeeld dat de organisaties van arbeiders slechts als mandatarissen of valmachtdragers van aangesloten leden beroep kunnen instellen tegen de niet-inschrijving op de kiezerslijsten bedoeld bij de wetten en reglementen betreffende de ondernemingsraden en de comités voor veiligheid en hygiëne.

Luidens artikel 18 van de wet van 20 september 1948

en artikel 1, § 4, litt. b. laatste lid, van de wet van 10 juni 1952, zoals die bepalingen later gewijzigd werden, worden de vereisten, waaraan de werknemers van een onderneming moeten voldoen om kiezers te zijn, door de Koning vastgesteld.

Luidens artikel 4 bis van het besluit van 23 november 1949 en artikel 6 bis van het besluit van 22 april 1958, stelt het ondernemingshoofd zelf de kiezerslijsten samen, wanneer zoals ten deze, de raad en het comité voor de eerste maal worden opgericht en maakt hij terzelfdertijd de lijst op van de personen die effectief met een leidende functie zijn belast en die, als dusdanig, van elke deelneming aan de verkiezing van de afgevaardigden van het personeel uitgesloten zijn.

Volgens dezelfde bepalingen, doet het ondernemingshoofd in dergelijk geval ook uitspraak over de klachten van de betrokken werknemers of van de meest representatieve organisaties van de werknemers.

Luidens artikel 8 van het besluit van 23 november 1949 en artikel 10 van het besluit van 22 april 1958, «kunnen de betrokken werknemers alsmede de betrokken meest representatieve organisaties tegen die beslissing beroep instellen bij de gemengde kamer van de werkrechtshoofden of, bij ontstentenis daarvan, bij de vrederechter...»

Uit die bepalingen, welke praktisch in dezelfde bewoordingen zijn opgesteld, blijkt duidelijk dat het beroep kan worden ingesteld door de organisaties van werknemers als dusdanig, op dezelfde wijze als de werknemers zelf, en dat bedoelde organisaties het recht hebben om in rechte op te treden zonder houder te zijn van een mandaat of een volmacht van de werknemers.

Het behoort weliswaar de werkrechtshoofden, of bij ontstentenis daarvan, de vrederechter, op het het beroep van de organisaties van de werknemers, de onderzoeksmaatregelen te bevelen die hem gepast voorkomen, en o.m. de werknemers, waarvan de hoedanigheid betwist wordt, met de inachtneming van de wettelijke rechtsvormen te horen.

Het behoort hem echter niet, zoals het Hof op 26 januari 1967, in zake Leblon t./ Ateliers belges réunis, eraan herinnerd heeft, de persoonlijke verschijning van werknemers te bevelen (8); die maatregel wordt nochtans door de voorzieningen niet betwist.

Het behoort hem evenmin, en deze beslissing wordt te recht door eisers gecritiseerd, de ontvankelijkheid van het beroep van de organisaties van de werknemers afhankelijk te stellen van de tussenkomst van die werknemers als partijen in de zaak.

* * *

De eisende verbonden verwijten, vervolgens, aan de sententie van 22 maart 1967 te hebben beslist dat de werknemers die als leidinggevend personeel door het ondernemingshoofd werden aangegeven, in uitvoering van de sententie van 16 maart voor de werkrechtshoofden verschenen waren en het erover eens waren dat zij werkelijk een leidende functie uitoefenden, om reden van dit akkoord niet kiesgerechtigd waren voor de verkiezingen van de raad of het comité.

Dergelijke zienswijze kan bezwaarlijk bijgetreden worden.

Het begrip «leidinggevend personeel» bedoeld in de artikelen 1 en 4 bis van het besluit van 23 november 1949 en in de artikelen 1 en 6 bis van het besluit van 22 april 1958 is immers een rechtsbegrip, dat niet afhankelijk is van het enkel akkoord tussen het ondernemingshoofd en de werknemers die bij die qualificatie rechtstreeks betrokken zijn (9).

Het blijkt uit de conclusies die bij de voorziening van het Algemeen Belgisch Vakverbond gevoegd zijn, dat de eisende organisaties en het ondernemingshoofd in betwis-

ting waren omtrent dit begrip en de toepassing ervan op de bedoelde werknemers.

De werkrechtshoofden had derhalve de plicht zich over die betwisting uit te spreken.

* * *

De eisende verbonden verwijten nog aan de sententie van 22 maart 1967 te hebben beslist, wat betreft de werknemers die door het ondernemingshoofd als leidinggevend personeel werden aangeduid en ingevolge de sententie van 16 maart voor de werkrechtshoofden niet verschenen, dat uit hun afwezigheid moest worden afgeleid dat geen geschil omtrent hun qualificatie bestond tussen hen en verweerster en dat de werkrechtshoofden niet kan beslissen of een bepaalde werknemer al dan niet tot het leidinggevend personeel behoort indien deze persoon geen partij is in het geding.

Het blijkt uit de reeds verstrekte aanwijzingen dat de werkrechtshoofden de door de eisende verbonden opgeworpen betwisting moest beslechten, zelfs in geval van akkoord tussen het ondernemingshoofd en de betrokken werknemers omtrent die qualificatie.

Het blijkt verder uit de bewoordingen van artikel 9 van het besluit van 23 november 1949 en van artikel 10 van het besluit van 22 april 1958 dat de werkrechtshoofden regelmatig uitspraak doet « na de betrokken partijen te hebben gehoord of behoorlijk opgeroepen », hetgeen ten deze is geschied.

De verschillende voorgebrachte grieven blijken derhalve gegrond.

* * *

De eisende vakverbonden hebben niet alleen een voorziening tegen de vennootschap Polysar-Belgium ingesteld, zij hebben ook de 47 werknemers ten opzichte van wie de eis « niet ontvankelijk » werd verklaard in de zaak betrokken.

Bij zijn eerste sententies heeft de werkrechtshoofden blijkbaar zich er niet bij beperkt de persoonlijke verschijning van de werknemers wier hoedanigheid betwist was als onderzoeksmaatregel te bevelen. Naar het schijnt, heeft die raad de procedure willen regulariseren zoals hij ze opvatte, opdat die werknemers partij in de zaak zouden zijn, hetzij in eigen naam, hetzij als lastgevers van de eisende verbonden of van derden.

De wettelijkheid van dergelijke oproeping in de zaak blijkt op zijn minst zeer twijfelachtig; ze wordt echter betwist noch door de eisende verbonden noch door de verwerende vennootschap.

Er dient derhalve beschouwd, naar mijn bescheiden oordeel, dat de werknemers die, ingevolge de sententies, op de ene of andere wijze voor de werkrechtshoofden verschenen zijn, d.i. al de werknemers, behalve wellicht twee (Bolsens en Van de Castele), partijen geworden zijn in de zaak, hoewel de sententies van 22 maart 1967, luidens hun eigen bewoordingen, enkel gewezen zijn in zake van het Algemeen Belgisch Vakverbond of van het Algemeen Christelijk Verbond tegen de N.V. Polysar-Belgium.

De eisende verbonden waren derhalve gerechtigd hen, te dien titel, in tussenkomst op te roepen tot bindendverklaring van het te vellen arrest (10).

Die oproeping blijkt isgelijks gegrond, behalve wellicht wat Bolsens en Van de Castele betreft (11).

Besluit :

Vernietiging van de bestreden beslissingen en inwilliging van de eis tot bindendverklaring van het arrest,

mits het reeds bepaald voorbehoud; kosten ten laste van verweerster (12).

(1) Cass. 12 februari 1965, Pas. 1965 1. 593; vergel. Cass. 28 april 1966 Pas. 1966 1. 1087.

(2) zie noot 1.

(3) Zie de memoire van toelichting van het ontwerp van wet en het verslag van de Commissie van de Senaat betreffende de collectieve overeenkomsten van de paritaire comités - Doc. Senaat 1966-1967, nr. 148, blz. 11, art. 4; 1967-1968, nr. 78, blz. 41, en 42, art. 3 bis.

(4) Recueil Dumont en Bayens, 1966, blz 321; R.J.D.A. 1966, bl. 126; J. des Trib., 1967, blz 401 en opmerking.

(5) Memoire van toelichting blz 14; advies Raad van State blz 134 II; Verklaring Lagasse, Senaat 6 februari 1968, compte rendu analytique, blz 250.

(6) Cass. 7 juni 1960, Pas. 1960 1. 1157 en noot.

(7) Rigaux, La nature du Contrôle de la Cour de cassation, nr 68 (faits notoires).

(8) Cass. 26 januari 1967, Pas. 1967 1. 645.

(9) Fédération des industries belges, Conseils d'entreprise et Comités de sécurité et d'hygiène, 1958, p. 21 et 41; Alg. Belg. Vakverbond - De ondernemingsraden, commentaar 1965, blz. 108, 139 en 153.

(10) Cass. 11 oktober 1966, Pas. 1967, 1. 199.

(11) Cass. 9 december 1965, Pas. 1966, 1. 492.

(12) Vergel. 9 december 1965, Pas. 1966, 1. 492.

Arrest

Het Hof :

Gehoord het verslag van Raadsheer Neven en op de conclusie van de Heer P. Mahaux, Advocaat-generaal;

Gelet op de bestreden sententies, op 16 en 22 maart 1967 in laatste aanleg gewezen door de Werkrechtshoofden te Antwerpen, gemengde kamer;

Overwegende dat de op de algemene rol onder de nummers 406 en 408 ingeschreven zaken verknocht zijn;

Over het geheel van de door de eisers voorgestelde middelen, te weten :

A) de middelen voorgesteld door eiser, Algemeen Christelijk Vakverbond, luidende als volgt :

het eerste, afgeleid uit de schending van de artikelen 97 van de Grondwet, 18 van de wet van 20 september 1948 houdende organisatie van het bedrijfsleven, zoals dit artikel werd vervangen door artikel 3 van de wet van 28 januari 1963, 1, 4, 4bis en, meer bepaald, 8 van het besluit van de Regent van 23 november 1949 tot vaststelling van de voorwaarden van kiesrecht voor de oprichting der ondernemingsraden en van de procedure voor het opmaken der kiezerslijsten, zoals die artikelen gewijzigd of vervangen werden door de artikelen 1, 2 en 5 van het koninklijk besluit van 31 januari 1963, 1, par. 4, b, lid 5, van de wet van 10 juni 1952 betreffende de gezondheid en de veiligheid van de arbeiders, alsmede de salubriteit van het werk en van de werkplaatsen, 1, 4, 6bis en, meer bepaald, 10 van het koninklijk besluit van 22 april 1958 betreffende de aanwijzing van de afgevaardigden van het personeel van de comités en arrondissementscomités, zoals deze artikelen vervangen of gewijzigd werden door de artikelen 1, 3, 6 van het koninklijk besluit van 31 januari 1963,

doordat de bestreden sententie van 16 maart 1967, zonder overigens tegen te spreken dat eiser een representatieve organisatie van de werknemers is, eiser het recht van beroep ontzegt tegen een beslissing van het ondernemingshoofd waarbij dit uitspraak doet over de klacht betreffende de kiezerslijsten opgemaakt met het oog op de eerste verkiezing voor de oprichting van de ondernemingsraad en van het comité voor veiligheid, gezondheid en verfraaiing der werkplaatsen en betreffende de lijst van de personen, die effectief met een leidende functie bij verweerster zijn belast, en beslist dat eiser alleen zou

kunnen optreden als mandataris of volmachtdrager van zijn aangesloten leden,

terwijl, met betrekking tot de ondernemingsraad, artikel 8 van het besluit van de Regent van 23 november 1949 en, met betrekking tot het comité voor veiligheid, gezondheid en verfraaiing van de werkplaatsen, artikel 10 van het koninklijk besluit van 22 april 1958 uitdrukkelijk aan de betrokken representatieve organisaties het recht van beroep tegen de beslissingen van de werkgever erkennen en de door eiser opgeworpen betwisting haar weerslag op de samenstelling van de kiezerslijsten moest hebben;

het tweede, afgeleid uit de schending van de artikelen 97 van de Grondwet, 8, 9, van het besluit van de Regent van 23 november 1949, betreffende onder meer de procedure voor het opmaken der kiezerslijsten voor de oprichting van de ondernemingsraden, zoals die artikelen vervangen werden door het koninklijk besluit van 31 januari 1963, 10 van het koninklijk besluit van 22 april 1958 betreffende de aanwijzing van de afgevaardigden van het personeel van de comité's voor veiligheid, gezondheid en verfraaiing der werkplaatsen, zoals dit artikel vervangen werd door artikel 6 van het koninklijk besluit van 31 januari 1963,

doordat, eerste onderdeel, de bestreden sententie van 22 maart 1967 insgelijks aanneemt dat eiser slechts als volmachtdrager, en niet persoonlijk, beroep kan instellen tegen de beslissing waarbij de werkgever de lijst van de kiezers en van het leidinggevend personeel opgemaakt en, na klacht, gehandhaafd heeft en de lijst van dit personeel mag betwisten,

terwijl die wetsbepalingen aan de representatieve organisaties, zoals eiser, een rechtstreeks recht van beroep erkennen tegen dergelijke beslissingen (schending van de voormelde artikelen 8 en 9 van het besluit van de Regent van 23 november 1949 en 10 van het koninklijk besluit van 22 april 1958);

tweede onderdeel, die zelfde sententie beslist dat de werkrechtshoofden onbevoegd is om te oordelen of de niet-verschijnende personen al dan niet tot het leidinggevend personeel van verweerster behoren, omdat zij geen partijen zijn, en, wat de andere leden van het personeel betreft, hun toestand niet onderzoekt, om de reden dat het ondernemingshoofd en de door hem aangewezen werknemers het eens zijn omtrent de leidende functie die deze laatsten vervullen,

terwijl, door hun oproeping ingevolge de bestreden sententie van 16 maart 1967, de zogezegde leden van het leidinggevend personeel van verweerster partij waren geworden in de zaak en, volgens de voormelde artikelen 9 van het koninklijk besluit van 23 november 1949 en artikel 10 van het koninklijk besluit van 22 april 1958, de werkrechtshoofden uitspraak doet na de belanghebbende partijen te hebben opgeroepen, wat de raad bij zijn sententie van 16 maart 1967 gedaan had, en na ze te hebben gehoord,

en terwijl de sententie niets zegt nopens de uitleg gegeven door verweerster die zelf of door een van haar wettelijke vertegenwoordigers moest verschijnen en niet vermocht zich te doen vertegenwoordigen door een advocaat, en, in alle geval, ook niets zegt betreffende de uitleg gegeven door de andere verschijnende partijen, de raad geen genoegen kon nemen met het feit dat de werkgever en de door hem als leidinggevende personeelsleden aangewezen personen het eens waren, daar de rol van de werkrechtshoofden juist erin bestaat te onderzoeken of de door de werkgever ingeroepen toestand overeenstemt met de werkelijkheid, en de stelling van de sententie erop neerkomt een bedrieglijk akkoord tussen het ondernemingshoofd en zijn zogezegd leiding-

gevend personeel onaanvechtbaar te maken (schending van al de in het middel aangeduide wetsbepalingen, ter uitzondering van deze vermeld in het eerste onderdeel):

B) de middelen voorgesteld door eiser, Algemeen Belgisch Vakverbond, luidende als volgt:

het eerste, afgeleid uit de schending van de artikelen 97 van de Grondwet, 18 van de wet van 20 september 1948 houdende organisatie van het bedrijfsleven, vervangen door artikel 3 van de wet van 28 januari 1963, 1, 6, 7, 8 en 9 van het besluit van de Regent van 23 november 1949 tot vaststelling van de voorwaarden van kiesrecht voor de oprichting der ondernemingsraden en van de procedure voor de opmaking der kiezerslijsten, vervangen respectievelijk door de artikelen 1, 3, 4, 5 en 6 van het koninklijk besluit van 31 jan. 1963, 1, paragraaf 4, b, van de wet van 10 juni 1952 betreffende de gezondheid en de veiligheid van de arbeiders alsmede de salubriteit van het werk en van de werkplaatsen, gewijzigd bij artikel 3 van de wet van 17 juli 1957 en bij de artikelen 9 en 10 van de wet van 28 januari, 1, 8, 9 en 10 van het koninklijk besluit van 22 april 1958 betreffende de aanwijzing van de afgevaardigden van het personeel van de comités en de arrondissementscomités voor veiligheid, gezondheid en verfraaiing der werkplaatsen, vervangen respectievelijk door de artikelen 1, 4, 5 en 6 van het koninklijk besluit van 31 januari 1963,

doordat de bestreden sententie van 16 maart 1967 beslist dat vakverenigingen slechts als mandatarissen of volmachtdragers van aangesloten leden beroep kunnen instellen tegen de niet-inschrijving op de kiezerslijsten, zoals bepaald door de wetgeving en de reglementering betreffende de ondernemingsraden en de comités voor veiligheid, gezondheid en verfraaiing van de werkplaatsen,

doordat, nadat voormelde sententie de persoonlijke verschijning of de verschijning bij volmachtdrager had bevolen van de personen waarvan de niet-inschrijving op gezegde kiezerslijsten werd aangeklaagd, de bestreden sententie van 22 maart 1967 beslist dat de werkrechtshoofden niet bevoegd is om te beslissen over het feit of niet-verschijnende personen al dan niet tot het leidinggevend personeel behoren, en of zij dienvolgens op voormelde kiezerslijsten ingeschreven dienden te worden, wijl uit hun niet-verschijning moest afgeleid worden dat er tussen hen en de werkgever geen geschil bestond, en wijl de werkrechtshoofden onmogelijk op verzoek van een partij een beslissing kon treffen omtrent het feit of een bepaalde persoon al dan niet tot het leidinggevend personeel behoort, indien die persoon geen partij is in het geding,

en doordat gezegde sententie van 22 maart 1967, om deze redenen, de vordering van eiser onontvankelijk verklaart in de mate waarin zij er toe strekte de inschrijving op de kiezerslijsten te horen bevelen van andere personen dan die welke aan eiser volmacht hadden gegeven,

terwijl uit de hoger ingeroepen wettelijke en reglementaire bepalingen volgt dat, nu ten deze niet werd betwist dat eiser moest beschouwd worden als een van de betrokken meest representatieve organisaties, eiser gerechtigd was in eigen naam en niet alleen als gevolmachtigde van aangesloten leden, zowel bij de werkgever als voor de werkrechtshoofden, de niet-inschrijving van bepaalde personen op de in gezegde wettelijke en reglementaire bepalingen bedoelde kiezerslijsten te betwisten,

terwijl uit gezegde wettelijke en reglementaire bepalingen ook volgt dat, opdat de werkrechtshoofden bevoegd zou zijn om over een dergelijke betwisting uitspraak te doen, het niet nodig is dat, buiten de betwisting uitgaande van een van de betrokken meest representatieve

organisaties, ook een betwisting zou bestaan tussen de betrokken personen en de werkgever,

terwijl uit gezegde wettelijke en reglementaire bepalingen verder volgt dat, opdat de werkrechtshoofden bevoegd zou zijn om over de betwisting uitgaande van een van de betrokken meest representatieve organisaties uitspraak te doen, het evenmin vereist is dat de personen, waarvan de niet-inschrijving op de kiezerslijsten wordt betwist, in het geding partij zouden zijn,

en terwijl, indien moet beschouwd worden dat al de personen, waarvan de inschrijving of de niet-inschrijving op de kiezerslijsten betwist wordt, partij zijn in het geding, uit de artikelen 8 en 9 van het besluit van de Regent van 23 november 1949, gewijzigd zoals gezegd, en uit artikel 10 van het koninklijk besluit van 22 april 1958, gewijzigd zoals gezegd, volgt dat de werkrechtshoofden bevoegd is om over deze betwisting uitspraak te doen, mits die personen worden gehoord of behoorlijk werden opgeroepen, zoals ten deze is geschied, vermits de sententie van 16 maart 1967 de persoonlijke verschijning of de verschijning bij volmachtdrager van gezegde personen had bevolen ;

het tweede, afgeleid uit de schending van artikelen 97 van de Grondwet, 6, 1131 en 1133 van het Burgerlijk Wetboek, 18 van de wet van 20 september 1948 houdende organisatie van het bedrijfsleven, vervangen door artikel 3 van de wet van 28 januari 1963, 1, 2, 3, 4, 4 bis, 5, 6, 7, 8 en 9 van het besluit van de Regent van 23 november 1949 tot vaststelling van de voorwaarden van kiesrecht voor de oprichting der ondernemingsraden en van de procedure voor de opmaking der kiezerslijsten, gewijzigd of ingevoerd door de artikelen 1, 2, 3, 4, 5, 6 en 7 van het koninklijk besluit van 31 januari 1963, 1, paragraaf 4, b, van de wet van 10 juni 1952 betreffende de gezondheid en de veiligheid van de arbeiders, alsmede de salubriteit van het werk en van de werkplaatsen, gewijzigd bij artikel 3 van de wet van 17 juli 1957 en bij de artikelen 9 en 10 van de wet van 28 januari 1963, 1, 3, 4, 6 bis, 7, 8, 9 en 10 van het koninklijk besluit van 22 april 1958 betreffende de aanwijzing van de afgevaardigden van het personeel van de comités en arrondissementscomités voor veiligheid, gezondheid en verfraaiing der werkplaatsen, gewijzigd of ingevoerd door de artikelen 1, 3, 4, 5 en 6 van het koninklijk besluit van 31 januari 1963.

doordat de betreden sententie van 22 maart 1967 beslist dat, nu het ondernemingshoofd en de door deze als leidinggevend personeel aangewezen werknemers het erover eens zijn dat laatstgenoemden werkelijk een leidende functie uitoefenen, diezelfde noch kiesgerechtigd noch verkiesbaar zijn ;

terwijl uit de ingeroepen bepalingen van de wetten van 20 september 1948 en 10 juni 1952, alsmede van de besluiten van 23 november 1949 en 22 april 1958, gewijzigd zoals gezegd, volgt dat de afwezigheid van het in die bepalingen bedoelde recht om te kiezen of verkozen te worden niet afhangt van een akkoord tussen de werkgever en de werknemer, doch van het werkelijk uitoefenen van een leidende functie,

terwijl nu gezegde bepalingen de openbare orde raken, de artikelen 6, 1131 en 1133 van het Burgerlijk Wetboek beletten dat van deze bepalingen zou worden afgeweken door een akkoord tussen werkgever en werknemer,

en terwijl, nu eiser, in zijn conclusie voor de werkrechtshoofden had laten gelden dat de betwisting de juridische vraag betrof te weten of de personen, belast met een leidende functie in de zin van artikel 1 van het besluit van de Regent van 23 november 1949 en van artikel 1 van het koninklijk besluit van 22 april 1958, gewijzigd zoals gezegd, de personen zijn die bevoegd zou-

den zijn om als afgevaardigde van het ondernemingshoofd te zetelen, dan wel alle personen die de leiding hebben over een groep mensen, ook al zouden zij tot het lager kader behoren, de beschouwingen van de sententie geen antwoord inhouden op het aldus door eiser ingeroepen middel, hetgeen een schending uitmaakt van artikel 97 van de Grondwet ;

Overwegende dat eisers, vooreerst, tegen de bestreden sententies de grief opwerpen te hebben beslist, de eerste uitdrukkelijk, de twee impliciet, dat de vakverenigingen slechts als mandatarissen van aangesloten leden beroep kunnen instellen tegen de niet-inschrijving op de kiezerslijsten bedoeld bij de wetten en reglementen betreffende de ondernemingsraden en de comités voor veiligheid, gezondheid en verfraaiing van de werkplaatsen ;

Overwegende dat, luidens artikel 18 van de wet van 20 september 1948 houdende organisatie van het bedrijfsleven, de voorwaarden waaraan de werknemers van de onderneming moeten voldoen om kiezer voor de ondernemingsraden te zijn door de Koning worden vastgesteld, na advies van de Nationale Arbeidsraad ; dat artikel 1, paragraaf 4, letter b, laatste lid, van de wet van 10 juni 1952 betreffende de gezondheid en de veiligheid van de arbeiders, alsmede de salubriteit van het werk en van de werkplaatsen, eveneens de Koning gelast de voorwaarden van stemrecht en verkiesbaarheid, alsmede de verkiezingsprocedure te bepalen voor de oprichting van de comités voor gezondheid, veiligheid en verfraaiing van de werkplaatsen ;

Overwegende dat wanneer, zoals ten deze, die raad en dat comité voor de eerste maal worden opgericht, het ondernemingshoofd zelf, respectievelijk krachtens artikel 4 bis van het besluit van de Regent van 23 november 1949 en artikel 6 bis van het koninklijk besluit van 22 april 1958, de kiezerslijsten vaststelt terzelfdertijd als het de naamlijst opmaakt van de personen die effectief met een leidende functie zijn belast en die, als dusdanig, uit elke deelneming aan de verkiezing van de afgevaardigden van het personeel uitgesloten zijn ; dat het ondernemingshoofd dan ook uitspraak doet over de klachten van de betrokken werknemers of van hun meest representatieve organisaties ;

Overwegende dat, luidens de artikelen 8 van het besluit van de Regent van 23 november 1949 en 10 van het koninklijk besluit van 22 april 1958, de betrokken werknemers alsmede de betrokken (meest) representatieve organisaties tegen die beslissing beroep kunnen instellen bij de gemengde kamer van de werkrechtshoofden of, bij ontstentenis daarvan, bij de vrederechter van het rechtsgebied waarin de zetel van de onderneming gevestigd is ;

dat uit die bepalingen blijkt dat het beroep kan worden ingesteld door deze organisaties, als dusdanig, op dezelfde wijze als de werknemers zelf, en dat bedoelde organisaties het recht hebben om op te treden zonder van een mandaat van de werknemers te moeten doen blijken ;

Overwegende weliswaar, dat, zo het de werkrechtshoofden of, bij ontstentenis daarvan, de vrederechter behoort, op het beroep van organisaties van de werknemers, de onderzoeksmaatregelen te bevelen die hem gepast voorkomen, en namelijk, met inachtneming van de wettelijke rechtsvormen, de werknemers te horen waarvan de hoedanigheid betwist wordt, hij echter de ontvankelijkheid van het beroep van die organisaties niet mag afhankelijk stellen van de tussenkomst van die werknemers in de zaak ;

Dat die grief gegrond is ;

Overwegende dat eisers, vervolgens, tegen de sententie van 22 maart 1967 de grief opwerpen te hebben beslist dat de door het ondernemingshoofd aangewezen leidinggevende personeelsleden die ingevolge de senten-

tie van 16 maart 1967 voor de werkrechttersraad verschenen waren en die er over akkoord waren dat zij werkelijk een leidende functie uitoefenden, wegens dit akkoord noch kiesgerechtigd noch verkiesbaar waren in de raad of in het comité;

Overwegende dat het begrip « leidinggevend personeel », bedoeld in de artikelen 1 en 4 bis van het besluit van de Regent van 23 november 1949 en in de artikelen 1 en 6 bis van het koninklijk besluit van 22 april 1958, een rechtsbegrip is dat niet bepaald wordt door het akkoord alleen tussen het ondernemingshoofd en de werknemers die bij die kwalificatie betrokken zijn; dat wijl er tussen het ondernemingshoofd en de eisende organisaties omtrent dit begrip en de kwalificatie van die werknemers een betwisting was gerezen, de rechter gehouden was daarover uitspraak te doen;

Dat die grief gegrond is;

Overwegende dat de eisers tegen de sententie van 22 maart 1967 nog de grief opwerpen te hebben beslist, wat betreft de door het ondernemingshoofd als leidinggevende personeelsleden aangewezen personen die, ingevolge de sententie van 16 maart 1967, voor de werkrechttersraad niet zijn verschenen, dat uit hun niet-verschijning moest worden afgeleid dat er tussen hen en verweerster geen betwisting bestond omtrent hun kwalificatie en dat de werkrechttersraad trouwens niet kon beslissen of een bepaalde persoon al dan niet tot het leidinggevend personeel behoort indien deze persoon geen partij is in het geding;

Overwegende, eensdeels, dat uit het antwoord op de tweede grief blijkt dat de rechter, zelfs in geval van akkoord tussen het ondernemingshoofd en de betrokken werknemers, de door de eisers opgeworpen betwisting moest beslechten;

Overwegende, anderdeels, dat uit artikel 9 van het besluit van de Regent van 23 november 1949 en uit artikel 10 van het koninklijk besluit van 22 april 1958 volgt dat de werkrechttersraad regelmatig uitspraak doet « na de betrokken partijen te hebben gehoord of behoorlijk opgeroepen », hetgeen ten deze is geschied;

Dat die grief gegrond is;

En overwegende dat de oproeping, door eisers, van Lhonneux en van andere werknemers van verweerster, tot bindendverklaring van het arrest, gegrond is;

Om deze redenen :

Voegt samen de op algemene rol achter de nummers 406 en 408 ingeschreven zaken;

Vernietigt de bestreden sententies, behalve in zover de sententies van 22 maart 1967 beslissen dat Van Landeghem niet kan aangezien worden als behorend tot het leidinggevend personeel van de verwerende vennootschap en derhalve zijn inschrijving op de kiezerslijsten bevelen;

Verklaart dit arrest bindend voor Lhonneux en de overige daartoe opgeroepen personen;

Beveelt dat van dit arrest melding zal gemaakt worden op de kant van de vernietigde of gedeeltelijk vernietigde beslissingen;

Veroordeelt de verwerende vennootschap in de kosten;

Verwijst de aldus beperkte zaak naar de Werkrechttersraad te Brussel, gemengde kamer.

De kosten begroot in de zaak nr 406 op de som van 16.452 fr. jegens de eisende partij en in de zaak nr 408 op de som van 17.102 fr. jegens de eisende partij.

NOOT. — Het arrest door het Hof van Cassatie, op 19 april 1968 in twee samengevoegde zaken verleend, de ene aanhangig gemaakt op verhaal van het Algemeen Christelijk Vakverbond, de andere op verhaal van het Algemeen Belgisch Vakverbond, legt verschillende rechtspunten vast waarvan het belang niet hoeft onderstreept te worden.

1. - *Feitelijke toedracht van de zaak.*

Bij een N.V. werden voor de eerste maal verkiezingen gehouden voor het aanstellen van

a) een ondernemingsraad en

b) een comité voor veiligheid, gezondheid en verfraaiing der werkplaatsen.

Nadat de mededeling van de datum van de verkiezingen uitgehangen werd en, kort daarop, het bericht betreffende de neerlegging van de voorlopige kiezerslijsten, werden deze lijsten neergelegd samen met de lijst van de personen die, volgens de werkgever, effectief met een leidinggevende functie waren gelast.

Met aangetekende brieven gericht aan de vennootschap, diende het Algemeen Belgisch Vakverbond, zowel in eigen naam, als in die van het aangesloten personeel, onmiddellijk bezwaar in wegens het feit dat bepaalde personen, die naar zijn oordeel niet effectief met een leidinggevende functie waren gelast, ten onrechte op de lijst van de met leidinggevende functie gelaste personen waren ingeschreven, en diensgevolge ten onrechte niet voorkwamen op de voorlopige kiezerslijsten.

De vennootschap wees dit bezwaar af. Het Algemeen Belgisch Vakverbond stelde dan beroep in bij de gemengde kamer van de werkrechttersraad te Antwerpen.

Een soortgelijke handelwijze werd door het Algemeen Christelijk Vakverbond gevolgd.

2. - *Rechtspleging.*

Op 16 maart 1967 velde de werkrechttersraad in beide zaken een eerste sententie waarbij beslist werd « dat de Vakverenigingen slechts beroep kunnen aantekenen tegen de niet-inschrijving op de kiezerslijsten als mandatarissen of volmachtdragers van aangesloten leden ». Tevens werd in de sententie de persoonlijke verschijning bevolen of de verschijning bij volmachtdrager, van de personen — 47 in aantal — waarvan de niet-inschrijving op de kiezerslijsten door het Algemeen Belgisch Vakverbond of door het ook in deze aangelegenheid optredend Algemeen Christelijk Vakverbond was aangeklaagd.

Een der personeelsleden, zekere V.L., gaf volmacht aan het Algemeen Belgisch Vakverbond. Een tweede verscheen persoonlijk en als drager van volmachten afgeleverd door al de overige in de tussensententie van 16 maart 1967 opgesomde personen, op twee na die noch persoonlijk noch bij volmachtdrager verschenen.

Op 22 maart 1967 velde de werkrechttersraad in beide zaken een tweede sententie die besliste dat voornoemde V.L. ten onrechte op de kiezerslijsten niet was ingeschreven en de eis voor het overige niet ontvankelijk verklaarde.

Tegen beide sententies van 16 en 22 maart 1967 voerden de twee hogervermelde vakverbonden zich in verbreking.

3. - *Wettelijke beschikkingen en draagwijdte ervan.*

a) *Ondernemingsraad :*

Wanneer het gaat over een eerste verkiezing van de afgevaardigden van het personeel bij de ondernemingsraden, bepaalt art. 1 van het besluit van de Regent van 23 november 1949 zoals gewijzigd bij art. 1 van het koninklijk besluit van 31 januari 1963, dat al de werknemers van de

onderneming, onder bepaalde voorwaarden, aan deze verkiezing deel nemen, met uitzondering echter van « de met een leidende functie belaste werknemers », dewelke derhalve geen kiezers zijn.

Luidens art. 4 en 4 bis — zoals vervangen door art. 2 van het koninklijk besluit van 31 januari 1963 — wordt het opstellen van de lijst der kiezers aan het ondernemingshoofd opgedragen, die nominatief de namen van het leidend personeel aanduiden moet, waarna het document dat de namen vermeldt, geraadpleegd kan worden door de bedienden en de arbeiders.

Vanzelfsprekend hebben deze laatsten er inderdaad belang bij na te gaan of de werkgever, om zekere kiezers te weren, deze, in strijd met de werkelijkheid, niet heeft aangeduid als deel uitmakend van het leidinggevend personeel, zodat zij als dusdanig uit elke deelneming aan de verkiezing van de afgevaardigden van het personeel uitgesloten zouden worden.

Bij artikelen 5, 6 en 7 van het besluit van de Regent — zoals art. 6 en 7 respectievelijk werden gewijzigd bij art. 3 en 4 van het koninklijk besluit van 31 januari 1963 — wordt anderzijds aan de werknemers en aan hun vakverenigingen een mogelijkheid van beroep gegeven tegen de lijst der kiezers en het document dat het leidend personeel aanduidt, — beroep waarover het ondernemingshoofd beslist.

Tegen deze beslissing van de werkgever, opent art. 8, zoals gewijzigd bij art. 5 van het koninklijk besluit van 31 januari 1963, een beroep vóór de gemengde kamer van de werkrechtshoofden, beroep dat insgelijks kan worden ingesteld en door de werknemers en door de vakverenigingen.

b) *Comité voor veiligheid, gezondheid en verfraaiing der werkplaatsen :*

Een zelfde toestand wordt hier geschapen door het koninklijk besluit van 22 april 1958 dat herhaaldelijk aangevuld en gewijzigd werd :

Aldus bepalen art. 1 van het koninklijk besluit van 22 april 1958, art. 1 van het koninklijk besluit van 2 juni 1958 en art. 1 van het koninklijk besluit van 31 januari 1963, wie de kiezers zullen zijn, met uitsluiting van hen die in de onderneming een leidende functie uitoefenen, terwijl artikelen 3, 4 en 5 van het koninklijk besluit van 31 januari 1963 — die artikelen 8, 9 en 10 van het koninklijk besluit van 22 april 1958 vervangen — respectievelijk het opstellen betreffen van de lijst van het leidinggevend personeel door het ondernemingshoofd, het inrichten van een beroep tegen die lijst, en het openen van een beroep ten voordele van de werknemers en van hun representatieve vakverenigingen tegen de beslissing van het ondernemingshoofd over het beroep tegen de opgestelde lijst der kiezers en het document dat het leidend personeel aanduidt, dit laatste beroep insgelijks vóór de gemengde kamer van de werkrechtshoofden dienende gebracht te worden.

* * *

4. — Het arrest van het Hof van Cassatie van 19 april 1968 heeft drie grieven gegrond verklaard, die tegen voornoemde sententies werden opgeworpen :

A. *Recht voor de vakverenigingen beroep in te stellen tegen de niet-inschrijving op de kiezerslijsten bedoeld bij de wetten en reglementen betreffende de ondernemingsraden en de comités voor veiligheid, gezondheid en verfraaiing van de werkplaatsen.*

Art. 8 van het besluit van de Regent van 23 november 1949, zoals gewijzigd bij art. 5 van het koninklijk be-

sluit op de ondernemingsraden, en art. 10 van het koninklijk besluit van 22 april 1958, zoals vervangen door art. 6 van het koninklijk besluit van 31 januari 1963 betreffende de comités voor veiligheid, kennen uitdrukkelijk aan de vakverenigingen het recht toe beroep in te stellen tegen de beslissing van het ondernemingshoofd dat uitspraak heeft gedaan over de klachten van de betrokken werknemers of van hun (meest) representatieve organisaties, beroep dat ingesteld dient te worden bij de gemengde kamer van de werkrechtshoofden of, bij ontstentenis daarvan, bij de vrederechter van het rechtsgebied waarin de zetel van de onderneming is gevestigd. ⁽¹⁾

In bepaalde gevallen, somt de wet zelve de voorwaarden op, waaraan moet worden voldaan opdat de vakverenigingen als « representatieve werknemersorganisaties » zouden kunnen beschouwd worden.

Dit is het geval voor de wet van 29 mei 1952 tot inrichting van de Nationale Arbeidsraad, die niet alléén de vereiste voorwaarden opsomt, doch tevens de drie vakverbonden noemt die deze voorwaarden vervullen. ⁽²⁾

Hetzelfde wat de toepassing betreft van art. 20 van de wet van 20 september 1948 houdende organisatie van het bedrijfsleven, zoals gewijzigd bij de wet van 28 januari 1963. ⁽³⁾

Ten slotte wat aangaat de gezondheid en de veiligheid van de werknemers, alsmede de salubriteit van het werk en van de werkplaatsen. ⁽⁴⁾

Ook art. 3 van het wetsontwerp betreffende de collectieve arbeidsovereenkomsten en de paritaire comités, zoals door de Senaat in februari jl. gestemd, geeft de voorwaarden op die vereist zijn opdat voor de toepassing van die wet de beroepsorganisaties « als representatieve werknemers- en werkgeversorganisaties aangemerkt zouden kunnen worden » ⁽⁵⁾.

In huidige zaak was niet betwist, dat eisers moesten beschouwd worden als twee der betrokken (meest) representatieve arbeidersorganisaties.

De sententie van 16 maart 1967 had echter beslist, dat vakverenigingen *slechts als mandatarissen of volmacht-dragers* van aangesloten leden, hun recht van beroep kunnen uitoefenen tegen de niet-inschrijving op de kiezerslijsten bedoeld bij de wetgeving en reglementering betreffende de ondernemingsraden en de comités voor veiligheid. Met andere woorden, de sententie ontzegt aan de vakverenigingen als dusdanig het recht van beroep tegen voornoemde beslissingen, om hun tussenkomst te beperken bij deze van een mandataris of van een volmacht-drager.

Niets is minder juist.

De hogeraangehaalde wetteksten zijn formeel om, naast het verhaalrecht van de betrokken werknemers, een verhaalrecht aan de vakverenigingen, als dusdanig, toe te kennen. Hieruit volgt dat bedoelde organisaties van werknemers bekwaam zijn om, *als dusdanig*, en op dezelfde wijze als de werknemers zelf, in rechte op te treden *zonder* van een mandaat of een volmacht van de werknemers te moeten doen blijken.

Aan de representatieve arbeidersorganisaties wordt derhalve een rechtstreeks recht van beroep toegekend, zodat zij ten slotte kunnen optreden, ofwel persoonlijk, ofwel als mandataris of volmacht-drager van de werknemers.

* * *

In zijn merkwaardige conclusie vóór het Hof genomen, herinnert de heer Advocaat-generaal Paul Mahaux aan de principieën die door het arrest van het Hof van Cassatie van 20 april 1966 werden vastgesteld in verband met de uitzonderlijke bevoegdheid die aan beroepsorganisaties,

die geen rechtspersoonlijkheid hebben, wordt toegekend om in sommige gevallen in rechte op te treden.

Luidens het voornoemd arrest ⁽⁶⁾ mogen de organisaties van de arbeiders, die de burgerlijke persoonlijkheid niet hebben, slechts een eis bij de bevoegde rechtsmachten instellen voor zover een wetbepaling hen daartoe machtigt.

In werkelijkheid is deze machtiging om in rechte op te treden tot nu toe alléén in twee wetteksten voorhanden: zij is uitdrukkelijk bepaald, enerzijds bij art. 21, § 5 en art. 24 van de wet van 20 september 1948 houdende organisatie van het bedrijfsleven, gewijzigd bij de wetten van 28 januari 1963 en 16 januari 1967, anderzijds bij art. 1 bis, § 5 en art. 1, § 4, h, van de wet van 10 juni 1952 betreffende de gezondheid en de veiligheid van de arbeiders alsmede de salubriteit van het werk en van de werkplaatsen, gewijzigd bij de wetten van 17 juli 1957, 28 januari 1963 en 16 januari 1967.

Volledigheidshalve stippen wij aan, dat art. 4 van het wetsontwerp inzake de collectieve arbeidsovereenkomsten en de paritaire comités, door de Senaat in februari 1968 aangenomen, eveneens bepaalt «dat de representatieve werknemers- en werkgeversorganisaties in rechte mogen optreden». ⁽⁷⁾

Bestaat de mogelijkheid voor de vakverenigingen om in andere gevallen in rechte op te treden?

Het arrest van 28 april 1966 heeft erop gewezen dat de regels welke aan beroepsverenigingen of organisaties deze bevoegdheid toekennen, de openbare orde aanbelangen. Vervolgens heeft het Hof gezegd dat «in zover zij aan beroepsorganisaties welke de burgerlijke persoonlijkheid niet hebben, de bevoegdheid om in rechte op te treden toekennen, deze regels uitzonderlijk zijn en, derhalve, voor beperkende interpretatie vatbaar» en «dat zij dienvolgens, bij wijze van analogie, niet kunnen uitgebreid worden».

Deze stelling is conform aan de traditionele principes van ons positief recht betreffende de rechtspersoonlijkheid der verenigingen. ⁽⁸⁾

De burgerlijke persoonlijkheid, dewelke alléén kan bekomen worden mits inachtneming van bepaalde regels door de wet gesteld bij de totstandkoming van contracten van vereniging, verleent een werkelijk voorrecht; de burgerlijke persoonlijkheid, dit is het recht om een onderscheiden patrimonium van dit van zijn leden te bezitten, laat de vereniging toe in eigen naam roerende en onroerende goederen te bezitten, zich geldig tegenover derden te verbinden, enz.

Zoals geweten hebben de vakverenigingen niet gewenst — en wensen zij geenszins ⁽⁹⁾ — de vorm aan te nemen die de wetgever hun ter beschikking heeft gesteld en die hen de burgerlijke persoonlijkheid zou toekennen: te weten, en buiten het geval dat deze persoonlijkheid hen door de wet op individuele wijze zou toegekend geweest zijn, hetzij onder de vorm van erkende Beroepsvereniging zoals ingericht door de wet van 31 maart 1898, hetzij onder deze van Vereniging zonder winstbejag zoals voorzien bij de wet van 27 juni 1921. ⁽¹⁰⁾

Het zijn derhalve meestal ⁽¹¹⁾ gewone *feitelijke verenigingen* en, indien de wet hen niet verplichten kan een van beide vormen aan te nemen — art. 20 van de grondwet waarborgt immers de vrijheid van vereniging zonder voorbehoedende maatregelen, en onlangs nog onderstreepte de Raad van State «de duidelijke wil van de Regering om in geen enkel opzicht te raken aan de vrijheid van de vakorganisaties om elke vorm van rechtspersoonlijkheid, hoe beperkt zij ook moge wezen, te weigeren» ⁽¹²⁾ — is het goed begrijpelijk dat de door de wet gestelde uitzonderingen, die het in zeldzame gevallen de vakverenigingen zonder burgerlijke persoonlijkheid toch mogelijk maakt in rechte op te treden, beperkenderwijze moeten geïnterpreteerd worden. ⁽¹³⁾

De stelling van het Hof van Cassatie is ten andere deze van de Belgische rechtsleer. ⁽¹⁴⁾

Weze opgemerkt dat door het Hof van Cassatie van Frankrijk een ander standpunt wordt ingenomen. ⁽¹⁵⁾

Het Franse Hof van Cassatie heeft inderdaad het principe gehuldigd dat de burgerlijke persoonlijkheid niet door de wet wordt geschapen, doch dat deze in principe behoort «à tous groupements pourvus d'une possibilité d'expression collective pour la défense d'intérêts licites, dignes par suite d'être juridiquement reconnus et protégés». ⁽¹⁶⁾

In Duitsland heeft de wetgever een soortgelijke stelling aangenomen, waar hij bepaalt dat «alle groeperingen die bevoegd zijn om een collectieve arbeidsovereenkomst te sluiten, zelfs zij die geen rechtspersoonlijkheid hebben, in rechte kunnen optreden». ⁽¹⁷⁾

* * *

Nog in verband met het in rechte optreden van de vakverenigingen, stelt zich het probleem van de rechtsgeldige vertegenwoordiging ervan, de vertegenwoordiging van organisaties zonder burgerlijke persoonlijkheid tot nu toe door de wet niet geregeld zijnde. In zijn conclusie in de huidige zaak, wijst de heer Advocaat-generaal Mahaux erop dat de regelmatigheid van de vertegenwoordiging in rechte van deze feitelijke organisaties, «essentieel een feitelijke kwestie schijnt uit te maken». Terzake was de regelmatigheid van de vertegenwoordiging niet betwist.

Men vestige de aandacht op de termen van voornoemde conclusie, waar wordt vooropgezet dat de niet betwiste feitelijke omstandigheden van de vertegenwoordiging terzake, «de perken niet blijken te overschrijden van de algemeen bekende feiten, die zich aan de rechter opdringen». ⁽¹⁸⁾

* * *

Ten slotte besliste de sententie van 22 maart 1967 «dat de Raad onmogelijk, op verzoek van een partij, een beslissing kan treffen omtrent het feit of een bepaald persoon al dan niet tot het leidinggevend personeel van een firma behoort indien deze personen geen partij zijn in het geding».

Het komt er op neer de ontvankelijkheid van het beroep van de organisaties van werknemers afhankelijk te stellen van de tussenkomst van die werknemers als partijen in de zaak. Ook deze zienswijze wordt door het Hof van Cassatie in zijn arrest veroordeeld.

Evenmin trouwens, mocht de werkrechtssraad de persoonlijke verschijning bevelen van werknemers die geen partij waren terzake, zoals gedaan werd in de sententie van 16 maart 1967. Bij arrest van 26 januari 1967 heeft het Hof van Cassatie zeer duidelijk gezegd dat «de rechter, zo hij als onderzoeksmaatregel voorzien in lid 2 van art. 62 (van de wet op de werkrechtssraden) beveelt dat de partijen persoonlijk verschijnen, zonder zijn machten te boven gaan, niet kan bevelen dat een derde, welke geen partij in het geding is, zal verschijnen om over de feiten verhoord te worden» en «dat dit verbod, dat volgt uit wetbepalingen tot inrichting van de gerechtelijke instellingen, de openbare orde raakt». ⁽¹⁹⁾

Daar echter deze maatregel door de voorziening niet werd betwist, had het Hof van Cassatie in huidige burgerlijke zaak desbetreffend geen uitspraak te doen.

* * *

B. Het begrip «leidinggevend personeel» is een rechtsbegrip, dat niet bepaald wordt door het enkel akkoord tussen het ondernemingshoofd en de werknemers die bij die kwalificatie betrokken zijn.

De sententie van 22 maart 1967 besliste nog dat « waar het ondernemingshoofd en de door deze als leidinggevend personeel aangeduide werknemers het erover eens zijn dat laatstgenoemden werkelijk een leidinggevende functie uitoefenen, diezelfde niet kiesgerechtigd noch verkiesbaar zijn ».

Het Hof van Cassatie wijst erop dat het begrip « leidinggevend personeel », bedoeld in de artikelen 1 en 4 bis van het besluit van de Regent van 23 november 1949 en in de artikelen 1 en 6 bis van het koninklijk besluit van 22 april 1958, een rechtsbegrip is, dat niet bepaald wordt door het enkel akkoord tussen het ondernemingshoofd en de werknemers welke bij die kwalificatie betrokken zijn.

De werkrechtssraad kon zich niet vergenoegen met het feit dat de werkgever en de door hem als leidende leden van zijn personeel aangeduide personen het hierover eens waren, daar de rol van het arbeidsgerecht juist erin bestaat te onderzoeken of de door de werkgever ingeroepen toestand al dan niet met de werkelijkheid overeenstemt. De afwezigheid van het recht te kiezen of verkozen te worden kan niet afhangen van een akkoord tussen de werkgever en de werknemer, maar hangt af van het werkelijk uitoefenen van een leidende functie. Het belangt bovendien de openbare orde aan. De stelling van de sententie komt er ten slotte op neer een gebeurlijk bedrieglijk akkoord tussen het ondernemingshoofd en zijn zogenoemd leidend personeel onaanvechtbaar te maken. Bovendien heeft de samenstelling van de lijst van het leidinggevend personeel weerslag op de regelmatigheid der verkiezing, vermits een onregelmatige kwalificatie bepaalde leden van dit personeel van de kiezerslijsten kan verwijderen.

Daar terzake tussen het ondernemingshoofd en de vakverenigingen omtrent dit begrip betwisting was opgevoerd, had de werkrechtssraad de plicht zich daarvoor uit te spreken, wat hij niet deed, zodat ook deze grief door het Hof van Cassatie gegrond werd verklaard.

* * *

C. Uit de niet-verschijning van de door het ondernemingshoofd als leidinggevende personeelsleden aangewezen personen, kan geen akkoord worden afgeleid omtrent hun kwalificatie.

De omstandigheid dat een bepaalde persoon geen partij is in het geding, belet niet dat een beslissing kan getroffen worden omtrent dezes kwalificatie.

De sententie van 22 maart 1967, na te hebben vastgesteld dat zekere personen, waarvan de persoonlijke verschijning bij sententie van 16 maart 1967 bevolen was geworden, niet verschenen waren, leidde hieruit af « dat de raad niet bevoegd is om te beslissen over het feit of de niet-verschijnende personen al dan niet tot het leidinggevend personeel behoren, wijl uit hun afwezigheid moet worden afgeleid dat er tussen hen en de N.V. geen geschil bestaat » en verder: « dat de raad onmogelijk, op verzoek van een partij, een beslissing kan treffen omtrent het feit of een bepaalde persoon al dan niet tot het leidinggevend personeel van een firma behoort indien deze personen geen partij zijn in het geding ».

Hogerop werd reeds gewezen op het feit dat de werkrechtssraad de opgeworpen betwisting moest beslechten, zelfs in geval van akkoord tussen het ondernemingshoofd en de betrokken werknemers omtrent die kwalificatie. Anderzijds is het geenszins nodig dat, opdat de raad bevoegd zou zijn om over een dergelijke betwisting uitspraak te doen, buiten de betwisting uitgaande van een der betrokken representatieve organisaties, ook een betwisting zou bestaan tussen de betrokken personen en de werkgever.

Ten slotte is het evenmin vereist dat, opdat de werk-

rechtssraad bevoegd zou zijn om over de betwisting uitgaande van een der betrokken representatieve organisaties uitspraak te doen, de personen, waarvan de niet-inschrijving op de kiezerslijsten wordt betwist, partij zouden zijn in het geding. Opdat de werkrechtssraad regelmatig uitspraak kan doen, volstaat het dat deze uitspraak zou geschieden « na de betrokken partijen te hebben gehoord of behoorlijk opgeroepen » (20). Dit laatste was terzake geschied, zodat het de werkrechtssraad behoorde uitspraak te doen, in stede van de eis, ten onrechte, niet ontvankelijk te verklaren.

M. S.

(1) Het zal opvallen dat het arrest van het Hof van Cassatie verwijst naar de « (meest) representatieve organisaties ». De haakjes zijn verantwoord door het feit dat de wettekst over de ondernemingsraden spreekt van « de betrokken meest representatieve organisaties », waar de wettekst betreffende de comités voor veiligheid het heeft over « de betrokken representatieve organisaties ». — Wat echter minder verantwoord is, is dat in een zelfde wettekst (art. 4 besluit van de Regent van 13 juni 1949 zoals gewijzigd door art. 2 van het koninklijk besluit van 31 januari 1963 inzake de ondernemingsraden), de franse tekst spreekt van « les organisations les plus représentatives des travailleurs », terwijl de nederlandse tekst gewag maakt van « de representatieve werknemersorganisaties »!

(2) Wet van 29 mei 1952, art. 5: het Algemeen Belgisch Vakverbond, het Algemeen Christelijk Vakverbond en de Algemene Centrale der Liberale Vakbonden van België.

(3) Besluit van de Regent van 13 juni 1949, art. 4, zoals gewijzigd bij het koninklijk besluit van 31 januari 1963, art. 2, dat de drie vereisten opgeeft. — Zie ook Horion, Nouveau Précis des droits sociaux belges, p. 172, nr. 214.

(4) Wet van 10 juni 1952, art. 1, § 4 b, gewijzigd bij de wet van 17 juli 1957.

(5) Senaat, Zitting 1966-1967, doc. nr. 148, blz. 9, 10 en 70. In het verslag namens de Senaatscommissie voor de tewerkstelling, de arbeid en de sociale voorzorg uitgebracht, werd zelfs gewag gemaakt van het feit dat « de in ons land geldende criteria inzake representativiteit van de vakorganisaties onlangs te berde werden gebracht door het Comité voor Syndicale Vrijheid, opgericht door de Raad van beheer van het Internationaal Arbeidsbureau ». Cfr. Senaat, Zitting 1967-1968, doc. nr. 78, blz. 25 en 38; Bulletin Officiel, supplement, B.I.T. janvier 1967.

(6) Cass. 28 april 1966 i.z. N.V. Les autos taxis de Bruxelles t./ Le syndicat des employés techniciens et cadres de Belgique, R.W. 1966, kol. 1673; Pas. 1966. I. 1087; J.T. 1966, p. 544 met noot van Taquet en Denis; Recueil annuel de Jurisprudence Belge, v° Conseil d'Entreprise, n° 6.

(7) Senaat, Zitting 1966-1967, doc. nr. 148, blz. 11 en volg.

(8) Weliswaar lezen wij in de memorie van toelichting van het ontwerp van wet betreffende collectieve arbeidsovereenkomsten en de paritaire comités, onder de handtekening van de heer Servais, Minister van Tewerkstelling en Arbeid, dat « in ons recht, volgens een verouderde burgerrechtelijke opvatting, de beroepsorganisaties feitelijke verenigingen zijn gebleven, zonder enige bevoegdheid van de traditionele rechtspersoonlijkheid »... (Senaat, Zitting 1966-1967, doc. nr. 148, blz. 11).

(9) In het verslag namens de Senaatscommissie voor de tewerkstelling, de arbeid en de sociale voorzorg uitgebracht nopens het ontwerp van wet betreffende de collectieve arbeidsovereenkomsten en de paritaire comités, wordt melding gemaakt van het oordeel van een lid dat zich verzette tegen een amendement dat er toe strekte rechtspersoonlijkheid aan de representatieve werknemers- en werkgeversorganisaties toe te kennen ter uitvoering van deze wet « zodra de oprichters of de leiders ervan hun statuten hebben gedeponeerd, alsmede de namen van hen die in de ene of andere hoedanigheid belast zijn met het beheer of de leiding ». Dit lid bestempelde zulk amendement als zijnde « nutteloos, ondoeltreffend en gevaarlijk »: nutteloos, « rekening houdend met de evolutie van het recht »; ondoeltreffend, « omdat de werknemersorganisaties er nooit beroep op zullen doen »; gevaarlijk, om reden « wat de werknemersorganisaties vrezen is de rechtspersoonlijkheid, omdat deze zou toelaten dat zij gedagvaard worden tot het betalen van schadevergoeding », zodat « het toekennen van deze rechtspersoonlijkheid derhalve gevaarlijk zou zijn voor het syndicalisme, stimulans van de sociale vooruitgang ». (Senaat, Zitting 1967-1968, doc. nr. 78, blz. 41-42).

(10) Cfr. Horion, op. cit., blz. 137-138.

(11) Alléon de « Union professionnelle agricole » heeft gebruik gemaakt van de wet van 27 juni 1921.

(12) Advies van de Raad van State over het wetsontwerp betreffende de collectieve arbeidsovereenkomsten en de paritaire comités, Senaat, zitting 1966-1967, doc. 148, blz. 95.

(13) Zie ook Arb. Brussel 24 mei 1967, Tijdschrift voor Sociaal Recht, 1967, blz. 330.

(14) In die zin, zie Pand. B., v^o Etablissement public Organisation n° 26. — R.P.D.B., v^o Travail — Statut des organisations syndicales des travailleurs salariés en droit positif, U.L.B., Faculté de droit, Travaux et Conférences, t. X, p. 16 en 19.

(15) Cass. fr. 28.1.1954, Jurisclasseur périodique 1954, n° 7878; Recueil Dalloz, Jurisprudence, 1954, pp. 217 à 220.

(16) Zie desaaangaand: Revue du Travail, nov. 1966, blz. 1410-1413.

(17) Par. 10 van de wet op de arbeidsgerechten.

(18) Cfr. hogergepubliceerde conclusie, met verwijzing naar Rigaux, La nature du contrôle de la Cour de Cassation, n° 68 (faits notoires).

(19) Cass. 26 jan. 1967 i.z. Leblon t./ Ateliers belges réunis, J.T. 1967, 367; Pas. 1967.I.645.

(20) Besluit van de Regent van 23 november 1949, art. 9; Koninklijk besluit van 22 april 1958, art. 10.

BOEKBESPREKING

Prof. C.J. VANHOUDT en Prof. W. CALEWAERT, Belgisch Strafrecht, LXVIII en 1246 blz. Wetenschappelijke Uitgeverij E. Story, Gent.

Bij de verschijning van dit werk, mogen wij de studenten van onze rechtsfaculteiten gelukwensen. Zij krijgen hiermede een instrument om het Belgisch Strafrecht al spelende te leren. En door de klaarheid van de uiteenzetting en de volledigheid van de stof, mag het gerust vergeleken worden bij de beste handboeken van strafrecht die in de laatste vijftig jaren verschenen in België en in de naburige landen.

Waar zijn de bestrijders van de vernederlandsing der Rijksuniversiteit Gent, die riepen dat het Nederlands geen taal is voor wetenschappelijk werk en die vreesden dat het wetenschappelijk peil zou dalen, wanneer de fransdocerende professoren onze universiteit zouden verlaten?

De studerende jeugd heeft in de voorbije maanden, soms terecht, geprotesteerd tegen de sleur van het universitair onderwijs. Hier krijgt zij een werk van levend recht.

De twee geleerde auteurs hebben hun loopbaan begonnen en voortgezet in de praktijk en in de wetenschap tegelijk. Prof. Vanhoudt is sedert vijfendertig jaar magistraat en evenlang werkzaam aan het Instituut van Kriminologie, waarvan hij, sedert mijn vertrek, als emeritus, de voorzitter is. Prof. Willy Calewaert staat sedert dertig jaar als advocaat in de praktijk en geniet een verdiende faam als assisen-pleiter; hij werd geaggregeerde aan de Gentse universiteit, met een kriminologisch proefschrift over oplichting en oplichter. Het huidige werk is de vrucht van ervaring en kennis van de opborrelende krachten van hun medemensen. Het is een fontein van verjonging en tevens een onversneden beeld van de sociale verminkten die het leger van de misdaad vormen.

De auteurs geven blijk van een bewonderenswaardig meesterschap over onze moedertaal. Zij bleven niet onverschillig, zoals eilaas vele Vlaamse juristen, tegenover de vernieuwing van de Nederlandse rechtstaal. Zij begrepen dat de verfijning van het uitdrukkingsvermogen in juridische terminologie een meerdimensionale visie bevordert over de oorzaken en gevolgen van de menselijke gedragingen.

Het is wel waar, dat de Vlaamse juristen jarenlang hun opvattingen en commentaren moesten aanpassen aan Franse teksten. Thans beschikken zij over Nederlandse wetteksten, dank aan het naarstig werk van twee officiële commissies, die van 1923 en die van 1954.

De vertalingscommissie van 1923 bevatte naast professoren van onze rechtsfaculteiten, betrouwbare taalkundigen: de te vroeg verdwenen Vercoullie, Scharpé, Duflou, Grootaers en Verdeyen. Onder voorzitterschap van Prof. H. de Hoon, bracht zij een degelijke vertaling van het Strafwetboek tot stand, die de 18de december 1926 in het Staatsblad verscheen en voortaan moest gebezigd worden in het universitair onderwijs en bij het opmaken van openbare akten.

De tweede commissie werd na de tweede wereldoorlog ingesteld voor de voorbereiding van Nederlandse wetteksten. Onder het voorzitterschap van wijlen Prof. Emiel van Dievoet (die intussen Minister van Justitie was geweest), bijgestaan door Staatsraad Alfons Vranckx, als ondervoorzitter, werkten ook ditmaal, naast Professoren van de rechtsfaculteiten, uitstekende taalkundigen mede, zoals wijlen Prof. Blanquaert, de professoren Pauwels, Ad van Loey, Willem Pée en J. Moors. Zo ontstond de Nederlandse tekst van het strafwetboek, dat door een wet van 10 juli 1964 gelijkwaardigheid verkreeg met de frans-talige tekst.

Laat ons hopen dat in het Vlaamse land, de advocaten voor hun pleidooien en besluiten, en de magistraten voor hun vonnissen en arresten, ook deze tekst zullen bezigen; die wens betreft vooral de korrektionele rechtbanken, die de Vlaamse dagbladreporters nog halsstarrig « boetstraffelijke » rechtbanken noemen.

Het werk dat wij bespreken bevat zes titels; 1) de algemene begrippen betreffende het strafrecht; 2) de in België vigerende strafwet; 3) het misdrijf; 4) de dader; 5) het slachtoffer; 6) de straffen en veiligheidsmaatregelen.

Deze indeling van de stof verraadt onbetwifelbaar het belang dat de schrijvers hechten aan de sociologische, anthropologische en kriminologische studies en ontdekkingen, betreffende de misdaadpleger. Een strafrecht waar de daad prevaleert en de tarifikatie van de straffen worden definitief overboord geworpen.

De vergeldingsleer steunend op de Aristotelische wijsbegeerte, is via Kant, Hegel, Herbart en Feuerbach tot de moderne wetgeving overgebleven. Zij vormde de basis van het Code Pénal van 1810, niettegenstaande de wekroep van Beccaria en anderen die humaner maatregelen vroegen. Toen ons land onafhankelijk werd, werd de herziening van het strafwetboek voorgesteld. Reeds in 1834. In 1848 werd een commissie belast met de herziening ingesteld. De Gentse professor Haus en de Luikse professor Nypels waren de voornaamste leden ervan. Het duurde tot 1867 tot een nieuw strafwetboek door het parlement goedgekeurd en door de Koning bekrachtigd werd. De grondgedachten van het Code Pénal bleven behouden. Absolute gerechtigheid scheen te eisen dat de bestraffing nauwkeurig zou afgemeten worden volgens de verantwoordelijkheid van de verdachte. De rechters kregen als hoofdtaak de verwijtbaarheid van de misdadiger af te wegen tegenover het ethisch aanvaardbare. Opzet en onachtzaamheid moesten afgewogen worden, met de enkele uitzondering van art. 71: de krankzinnigheid of de onweerstaanbare dwang.

In het midden van de vorige eeuw kwamen anthropologen, psychiaters en sociologen, voornamelijk de Italianen Lombroso, Ferri en Garofalo, tot het besef, dat lichamelijke, maatschappelijke, klimatologische en politieke omstandigheden vaak de misdaadpleger verhinderen zich aan de door de staat vastgestelde leefregelen te onderwerpen. Geduldig opgetekende statistieken, overtuigende geleerden, zoals de Gentse hoogleraar Adolf Quetelet van de noodzakelijkheid dieper in te gaan bij de opsporing van de oorzaken van de misdrijven; de anthropologen erkenden de invloed van de overerving bij de ontaarde mensenwezens. De biologie en de zielkunde gingen met sprongen

vooruit. Het recht scheen echter vastgeklonken aan de regels van wet en moraal. De alarmklok werd geklept in 1888 in de openbaar gemaakte doelstellingen van de Internationale kriminalistische vereniging, gesticht onder voorzitterschap van Alolphe Prins, F. van Liszt en van Hamel.

Prof Prins publiceerde in 1898 «Criminalité et Répression» en in 1899, «Science Pénale et Droit Positif». «Il n'est plus possible», schreef hij, «d'enseigner le droit pénal sans tirer profit du puissant essor de la science moderne.» En verder: «Les tribunaux qui appliquent simplement les formules juridiques aux faits sans songer ni aux problèmes sociaux qu'elles soulèvent, ni au délinquant caché derrière le délit, ni à l'action de la peine sur le délinquant, font de la justice un mécanisme artificiel dont on peut admirer les ressorts délicats, mais d'où l'on peut regretter que l'âme soit absente.»

Zulke klare uiteenzettingen hebben niet verhinderd dat een aantal politici en zelfs rechtsgeleerden aan de zedelijke waarde van de bestraffing getrouw bleven. In zijn «Précis de Droit Pénal» (3de uitg. 1946) van onze geachte kollega Ridder Braas, oud-rektor van de Luikse Universiteit, wordt het strafrecht bepaald als «la législation qui a pour but d'assurer la tranquillité générale et le maintien du bon ordre, en menaçant de peines ou châtiments les individus qui les compromettent.»

De opvattingen van onze geleerde Nederlandse kollega Prof. Pompe en van zijn Utrechtse discipelen, met godsdienstige inslag, worden terecht als néo-klassiek betiteld.

Vanhoudt en Calewaert tonen aan, dat men voor menige onrustbarende problemen zijn toevlucht heeft genomen tot oplossingen buiten het strafwetboek. Zo ontstonden de wetten van 1888 op de voorwaardelijke veroordeling (gewijzigd in november 1947); die van 1891 op de behandeling van bedelaars en landlopers; die van 1912, in 1965 vervangen, op de jeugdbescherming; die van 9 april 1930, gewijzigd in juli 1964, op de abnormalen; die van 29 juni 1964 op de opschorting, het uitstel en de probatie.

Bij de ontleding van deze wetten, en in het bijzonder die op de abnormalen, verklaren de auteurs terecht, blz. 814, nr. 1533, «dat deze wetten een bekentenis van onmacht impliceren, wat de basis zelf van ons strafrecht aangaat». Deze uitspraak is om zo merkwaardiger, dat beide auteurs lid geweest zijn van de vaste commissie die in maart 1956 werd samengesteld met de opdracht «advies uit te brengen over de naar aanleiding van de toepassing van de wet van 7 april 1930 opgerezen kwesties die haar door de minister van justitie worden voorgelegd». Deze commissie werd voorgezeten door Prof. Ridder Braas.

Door de nieuwere wetgeving worden naast de straffen, en in zekere mate ter vervanging ervan, maatregelen ter beveiliging van de maatschappij voorgesteld. Over het onderscheid kan natuurlijk getwist worden. De Nederlandse Prof. Röling schreef: «Straf is een dwang tot leed omdat het leed wil zijn; maatregel is een leed tot dwang, omdat hij dwang wil zijn».

Vanhoudt en Calewaert wijden een groot aantal bladzijden aan het Sociaal Verweer zoals die leer door de Italiaanse hoogleraar Gramatica werd ingeleid en door de «Société Internationale de Défense Sociale», thans onder voorzitterschap van Prof. Marc Ancel wordt gepropageerd. De kern van die leer lag in de nieuwe kriminele politiek, zoals ze door Prins, van Liszt en van Hamel werd uiteengezet. Is het Sociaal Verweer in de nieuwe vorm een nieuw evangelie, dat moet leiden tot de vervanging van het strafrecht? Dat zal de toekomst leren.

Zoals wij hierboven zegden, bevat het besproken werk een Titel gewijd aan het slachtoffer. In het proefschrift waarmede Prof. Calewaert de aggregatie voor Hoger Onderwijs, te Gent verwierf, heeft hij reeds de wisselwerking tussen de oplichters en hun zgn. slachtoffers besproken. De bedrogene zoekt vaak een ongewettigd voor-

deel door de voorgenomen daad van oplichting. Wellicht zal de verhouding tussen dader en slachtoffer in een nabije toekomst leiden tot wettelijke bepalingen. Wij denken voornamelijk aan de vruchtafdrijving, op verzoek van de zwangere vrouw, en aan de doding uit medelijden en de gevallen van euthanasie.

Tot besluit kunnen wij het werk van Vanhoudt en Calewaert begroeten als een aanwinst van de Vlaamse rechtsliteratuur en het loven wegens de methodische en klare uiteenzetting van ons Belgisch Strafrecht. De fraaie typografische verzorging die de uitgeverij Story eraan gaf, verhoogt er de waarde van.

Betekent zulks dat niemand aanleiding zal vinden tot kritiek van deze drie delen? Ikzelf heb reeds vele jaren, als emeritus, aan het *jus docendi* moeten verzaken. De beroepsmisvorming ben ik echter nog niet kwijt.

Wij menen, dat betwist kan worden de bevestiging op blz. 262, nr. 528, dat opzet een zekere graad van boosaardigheid veronderstelt. Boosaardigheid is een zedelijk begrip, dat meestal afwezig is bij misdrijven die opzettelijk gepleegd worden. Trouwens op blz. 315, nr. 607, wordt het opzettelijk misdrijf bepaald als datgene waar de dader zijn strafbare handeling pleegt met het inzicht zijn misdadig doel te bereiken. Tegenover het gewone opzet staat immers het «bedrieglijk opzet».

Verder zouden wij kunnen vragen waarom in Titel VI de veiligheidsmaatregelen verder beveiligingsmaatregelen genoemd worden.

Dergelijke kleine opmerkingen nemen niets weg van de lof die de beide auteurs verdienen en van de trots met welke wij hun werk hier besproken hebben.

Prof. Nico Gunzburg.

L. VAN BUNNEN, Aspects du droit des marques dans le Marché commun, Brussel, 1967 (Interuniversitair Centrum voor Rechtsvergelijking), 690 blz.

Het lijvig werk van L. Van Bunnan — nr. 12 in de bijzonder hoogstaande verzameling van het Interuniversitair centrum voor rechtsvergelijking, geleid door Prof. J. Limpens met de efficiënte medewerking van Dr. V. Wieme — vormt een belangrijke bijdrage tot de kennis van het merkenrecht, dat wellicht de meest fascinerende tak mag worden genoemd van het huidige recht van de industriële eigendom. De economische evolutie — en inz. de wijzigingen die zich hebben voorgedaan op het gebied van de distributie van waren en van diensten — heeft o.a. ten gevolge gehad dat het merkenrecht thans een heel andere functie vervult dan die welke de wetgever voor ogen stond toen, ongeveer een eeuw geleden, de eerste merkenwetgevingen tot stand kwamen, met name de aanduiding van de herkomst der waren.

Hoe deze evolutie ook in de positieve wetgeving van de zes Euromarkt-landen belangrijke gevolgen heeft gehad, onderzoekt Van Bunnan in de vier delen van zijn werk.

In het eerste deel komen de *structurele bestanddelen van het merkenrecht* aan de orde. Dit wordt dan een gelegenheid om o.a. het vereiste van «onderscheidend vermogen» van een merk te onderzoeken en in de verschillende betrokken wetgevingen na te gaan: wanneer kan een persoonsnaam als merk dienen? ten gevolge van welke gebeurtenissen ontstaat een merk in een generieke benaming? onder welke voorwaarden kan ook een plaatsnaam aanleiding geven tot een merkenrecht? *quid* indien een merk het auteursrecht van een derde schendt? enz. In ditzelfde deel onderzoekt de auteur ook o.a. het vraagstuk van de dienstmerken, de bescherming van titels van boeken en tijdschriften, de verschillende problemen die rijzen i.v.m. het verlenen van merkenlicenties. Telkens wordt

het rechtsvergelijkend overzicht besloten door een duidelijke synthese *de lege ferenda*, waar de auteur desnoods op overtuigende wijze een eigen opvatting verdedigt.

De grenzen van het merkenrecht worden in het tweede deel besproken. Een eerste grens betreft de zgn. regel van de «specialiteit» van het merk. Iemand die een merk heeft laten inschrijven voor dameskousen kan principieel geen bescherming inroepen i.v.m. elektrische waterverwarmers. Toch bestaan op die regel een aantal uitzonderingen, die in alle betrokken wetgevingen zorgvuldig worden onderzocht. Een tweede grens heeft betrekking op het beschermingsgebied, en is gefundeerd op het beginsel van de territoriale bescherming. Dit beginsel heeft reeds heel wat stof doen opwaaien, en Waelbroeck o.a. heeft er reeds een diepgaand onderzoek aan gewijd in het *Liber amicorum Baron Louis Fredericq*. Van Bunnan doorgrondt het vraagstuk in de rechtspraak van alle bij de vergelijking betrokken landen, en bestudeert het tevens tegen de achtergrond van het E.E.G.-mededingingsrecht (men denke aan de lotgevallen van het merk «Gint» in de Grundig - Consten casus!).

Een derde deel is gewijd aan *het verwerven, het behoud en de overdracht van het merkenrecht*. Ook hier zijn er tal van actuele vraagstukken, waar de praktijk nood heeft aan meer helderheid. In welke mate en onder welke voorwaarden kan het gebruik van een teken aanleiding geven tot een merkenrecht op dat teken? In welke gevallen verdwijnt het merkenrecht ten gevolge van een gebrek aan exploitatie? De vraagstukken die verband houden met het in sommige landen geldend vereiste (o.a. in België) dat het merk niet zonder het bedrijf mag worden overgedragen, worden eveneens grondig aan de tand gevoeld; de auteur legt uit waarom dit vereiste in de meeste wetgevingen stilaan prijsgegeven wordt.

In een vierde deel, ten slotte, bestudeert Van Bunnan de *geschillen i.v.m. het merkenrecht*. Hij maakt een onderscheid tussen «horizontale» en «verticale» conflicten. «Horizontaal» zijn bv. de conflicten die betrekking hebben op de namaak van het merk door een concurrent; de auteur bespreekt de verschillende criteria die door de rechtspraak worden aangewend om tot de verwarringsmogelijkheid te besluiten, en wijdt eveneens enkele belangwekkende bladzijden aan de in Duitsland geboren *Abstandnahme*. «Verticaal» zijn bv. de conflicten die ontstaan tussen de eigenaar van het merk en de voortverkopers van de met het merk voorziene waar. In welke mate en onder welke voorwaarden kan de merkeigenaar nog enige controle uitoefenen nadat de met het merk voorziene waar rechtmatig in het verkeer werd gebracht? Heeft hij recht op prijshandhaving? Van deze gelegenheid maakt Van Bunnan gebruik om de leer van de «uitputting» van het merkenrecht te bespreken. In een laatste hoofdstuk komen dan de talrijke vraagstukken betreffende de nietigheid van het merk aan de orde. De nietigheidsgronden worden in alle bij de vergelijking betrokken landen zorgvuldig onderzocht.

Het werk van Van Bunnan is een uitmuntend voorbeeld van hetgeen men door middel van de rechtsvergelijkende methode kan bereiken. We twijfelen er niet aan dat het een grote invloed zal hebben op de rechtspraak van onze hoven en rechtbanken, — die Van Bunnan ten andere reeds kennen als een bijzonder onderlegd specialist van het recht van de industriële eigendom. Men kan zich inderdaad moeilijk inbeelden dat men nog één merkenvraagstuk zou behandelen zonder het boek van Van Bunnan steeds bij de hand te hebben. De grootste verdienste van dit werk ligt daarom hierin, dat het niet alleen tot een bijzonder voortreffelijk werktuig is uitgroeid, maar dat het tevens de besproken vraagstukken met een zodanige visie en geest voor synthese onderzoekt dat het als een ware lekkernij voor de fijnproevers van de industriële eigen-

dom en van het mededingingsrecht mag worden aange-merkt.

De taal is helder, en door middel van korte, gebalde zinnen opgebouwd. Ettelijke voorbeelden uit de rechtspraak van de E.E.G. — en soms ook andere landen houden de aandacht steeds gaande. De uiteenzetting wordt gevolgd door een Engelse samenvatting, alsmede door een aantal bijlagen die de practici zeker op prijs zullen stellen, met name: de volledige tekst van de merkenwetten van Duitsland, België, Frankrijk, Italië en Nederland, alsmede van het ontwerp van Benelux uniforme wet; een zeer uitvoerig zaakregister, en een register van de aangehaalde rechterlijke uitspraken (dit laatste register verwijst naar de merken die het voorwerp van het geschil uitmaakten).

Het werk is zeer voortreffelijk uitgegeven door de diensten van het Interuniversitair centrum voor rechtsvergelijking (Jan Jacobsplein 11, Brussel 1). We zijn ervan overtuigd dat het spoedig zijn plaats zal vinden — en er onmisbaar worden — in talrijke juridische bibliotheken.

Prof. Guy Schrans.

BALIELEVEN

Conferentie der Jonge Balie te Tongeren.

Professor Dr. R. Eeckloo over:
«Het uitgesteld loon in land- en tuinbouw».

Op 24 mei 1968 had de Conferentie der Jonge Balie te Tongeren als voordrachtgever op het programma, professor Dr. R. Eeckloo, docent aan de Universiteit te Leuven en adjunct-algemeen secretaris van de Belgische Boerenbond, over het belangwekkend onderwerp «Het uitgesteld loon in land- en tuinbouw».

De heer Eerste Voorzitter van het Hof van Beroep te Luik, de heer Albert, had eraan gehouden de vergadering met zijn aanwezigheid te vereren, vergezeld van de heer Voorzitter van de Rechtbank van Eerste Aanleg, de heer Driessen. Het aantal belangstellende notarissen was bijzonder groot.

Het onderwerp is wel bijzonder actueel daar de wet niet alleen dagtekent van 28 december 1967 (Belgisch Staatsblad 20 januari 1968), doch vooral omdat ze onmiddellijk kan ingeroepen worden in alle hangende processen en bewerkingen van vereffening van nalatenschappen of gemeenschappen, die zelfs aangevat werden vóór het in werking treden van de nieuwe wet.

De voordrachtgever, die zelf als adjunct-algemeen secretaris van de Belgische Boerenbond zeer nauw bij de voorbereidende werken van deze wet betrokken was, gaf dan een grondige uiteenzetting van deze voor België volledig nieuwe rechtsfiguur. Ze hier uiteenzetten heeft des te minder nut dat de spreker zojuist een uitgebreid commentaar publiceerde in boekvorm bij de uitgeverij van de Belgische Boerenbond te Leuven. Na de algemene begrippen uiteengezet te hebben, belichtte spreker vooral de problemen die de practici zullen ontmoeten bij de toepassing van de wettelijke bepalingen. Het groot strijdpunt zal ongetwijfeld de concrete berekening van het bedrag van het uitgesteld loon worden, loon dat over tien jaar mag dragen en waarvoor tot enige basis dient genomen het hoogste loon van een geschoold landbouwarbeider tijdens de ganse periode van werkelijke arbeid waarvoor het uitgesteld loon kan worden gevorderd. Het is dus van uiterst groot belang op te zoeken over de betrokken periode — die soms reeds lang terug kan liggen — welke het hoogste loon was in die bepaalde sector of subsector

van land- of tuinbouw. De voordrachtgever erkende volmondig dat het opzoeken van al die salariale gegevens, de beslissingen van de paritaire comité's (al dan niet verplicht gesteld, enz.), vermeld in zijn publicatie en vooral steeds meer ingewikkeld geworden vanaf 1941 tot heden, hem heel wat meer benedictijnerarbeid hebben gekost dan het eigenlijk commentariëren van de wettelijke beschikkingen! Behalve het dicht begroeide schaars hout van loontabellen en cijfers, doet zich dan nog de moeilijkheid voor dat sommige belangrijke subsectoren van de landbouw, zoals groentekweek en paddestoelenkweek — die in ons arrondissement bijzonder belangrijk was en is, b.v. te Zichen-Zussen-Bolder — geen vastgestelde loonschalen kennen! Om hieraan te verhelpen, stelt de spreker als persoonlijke oplossing voor terug te grijpen naar het laagste minimum uurloon van de ganse land- en tuinbouw, namelijk de fruitkweek (44,35 fr. minimum bruto uurloos voor geschoolde arbeiders).

Gelijkaardige problemen rijzen op voor het bepalen van het aantal uren, dat per jaar zou gepresteerd zijn (wettelijke of paritaire arbeiduur), hetgeen duidelijk een tweede eeuwig geschilpunt zal worden...

Het fiscaal aspect is voor eenmaal van verheugende aard. Daar het uitgesteld loon een schuldvordering tegenover de nalatenschap is, zijn geen successierechten verschuldigd (hoewel het uitgesteld loon in feite meestal in het overlijden van de ouders zijn oorsprong zal vinden). Spreker onderstreept dat het ook de bedoeling van de wetgever, althans van de indieners van het wetsvoorstel, geweest is het uitgesteld loon eveneens vrij te stellen van alle inkomstenbelastingen of personenbelasting. Spijtig genoeg zou het Ministerie van Financiën nog geen positie genomen hebben...

De verschillende vacua in de wetteksten werden niet in het duister gelaten, zodat de voordrachtgever zoveel mogelijk telkens zijn concrete eigen visie diende op te bouwen om tot een aannemelijke oplossing te geraken.

Voor deze gedocumenteerde commentaar en vooral de voorgestelde constructieve persoonlijke oplossingen, zegde de voorzitter van de Jonge Balie, Mr. Verberne, de bevoegde spreker hartelijk dank. Tijdens de erop volgende receptie, die in de meest gemoedelijke sfeer verliep, werden door de heren notarissen verschillende praktische gevallen uit de doeken gedaan, die flink aanspraak maakten op de zin voor juridische constructie van de geachte voordrachtgever. Het staat vast, dat de nieuwe wet een hele kluit belooft te worden voor advocaten, notarissen en magistraten alvorens de rechtspraak het nodige houvast zal hebben geschapen.

Het was beslist een uiterst leerrijke en geslaagde vergadering!

TIJDSCHRIFTEN

Tijdschrift voor Privaatrecht: jg. 1968 - nr. 1:

Suetens L.P., Het recht, de rechter en de werkstaking.

Algemeen Fiscaal Tijdschrift: jg. 1968 - nr. 7:

Inkomstenbelastingen. — Met inkomstenbelastingen gelijkgestelde belastingen. — Indirekte staatsbelastingen. — Gemeentebelastingen. — Internationale overeenkomsten. — Europese gemeenschappen. — Buitenlandse belastingen.

De Gemeente: jg. 1968 - nr. 5:

Van Middel L., De vernietiging door de Koning van besluiten van de gemeenteoverheid wegens strijd met het algemeen belang. — Vanstraelen C., Overzicht van de rechtspraak van de Raad van State t.o.v. de kerkfabrieken. — Leboutte J.M., De Raad van State en de onbewoon-

baarverklaringen. — Dan Diemen de Jel N.G., De zorg voor het water.

Arresten en Adviezen van de Raad van State: nr. december 1967:

Rechtspraak.

Bulletin van de Europese Gemeenschappen: jg. 1968 - nr. 4:

De tiende verjaardag van het Europese Parlement. — Rey J., Uittreksel van de uiteenzetting over het eerste algemeen verslag van de Commissie der Europese Gemeenschappen.

Nederlands Juristenblad: jg. 1968 - nr. 22:

Scheffer H.E., De twaalfde zitting van de diplomatieke zeerecht conferentie II (slot). Böcker B.F.N., Huwelijkscredo en huwelijksrecht, met ondertekening van Prof. Kisch I. — Kan J.M., Ambtenaar en grondrechten. — Rutgers Van Der Loeff M., Enige gedachten over een nieuw echtscheidingsrecht. — Beekhuis J.H., Buurweg en onteigening.

Nr. 23:

Cleveringa R.P., Een slotwoord over het schuldige schip. — Van Lelyveld J., De rechtsgrond van de Amerikaanse steun aan Zuid-Vietnam. — Van der Veen Th. L., Vergroting van de mogelijkheid tot het snel verkrijgen van afschriften van processen-verbaal met situatietekening van aanrijdingen. — Korthals Altes A., Nogmaals: het arrest van de Hoge Rad in het proefproces-effecten van Gebr. Teixeira de Mattos. — Voûte J.R., zorgen voor bejaarden.

Arbitrale Rechtspraak: jg. 1968 - nr. 565:

Scheidsgerecht Ned. Bond Oliën, vetten en olie-zaden te Rotterdam. — Scheidsgerecht Vereeniging voor den koffiehandel te Amsterdam. — Raad van Arbitrage Metaalnijverheid en -Handel. — Landgericht Hamburg. — Scheidsgerecht V.I.N.I.P. te Amsterdam. — Bindend Advies Raad van Arbitrage voor de Bouwbedrijven in Nederland.

Sociaal Economische Wetgeving: jg. 1968 - nr. 3-4:

Van der Grinten W.C.L., Concentratie van ondernemingen en vennootschapsrecht. — Verloren van Themaat P., Grensoverschrijdende fusies binnen de E.E.G. (Ondertitel) De oordeling naar het mededingingsrecht van Nederland en van de artikelen 85 en 86 van het E.E.G.-Verdrag. — Van Soest J., Concentratie van ondernemingen fiscale aspecten. — Adriaens H., Overwegingen in verband met het statuut van de ambtenaren van de Europese Gemeenschappen.

Journal des Tribunaux: jg. 1968 - nr. 4620:

Tunc A., La réforme du droit des accidents de la circulation (Les projets français).

Revue de Droit Intellectuel L'Ingénieur-Conceil: jg. 1968 - nr. 2-3:

Frenay J., Constantin Chilowsky, cet inventeur méconnu.

Mouvement Communal: jg. 1968 - nr. 5:

Delbecq C., La réquisition de la gendarmerie, par le Bourgmestre, pour le maintien ou le rétablissement de l'ordre public. — Paesmans E., La nouvelle organisation des services d'incendie.